

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА
БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ПАТЕРА Максима Олеговича

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ТЕНЮХ Зоряна Ігорівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«9 » грудня 2024 р., протокол № 1
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки

(підпис)

(КОПИТКО М.І.)

Львів
2024

АНОТАЦІЯ

ПАТЕР М. Сучасний стан фінансової безпеки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних та практичних засад фінансової безпеки, оцінки її стану та наданні пропозицій для мінімізації загроз фінансовій безпеці країни. Здійснено аналіз сучасного стану фінансової безпеки України, проведено оцінку загроз та викликів фінансовій системі та охарактеризовано інструменти впливу на фінансову безпеку в умовах воєнного стану. Запропоновано шляхи зміцнення фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова система, фінансова безпека, індикатори фінансової безпеки, інтегральний показник фінансової безпеки, загрози фінансовій безпеці.

ANNOTATION

PATER M. The current state of financial security of Ukraine. – Manuscript.

Qualification work for the degree of «Master» in the specialty 072 «Finance, banking, insurance and stock market». – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The qualification work is devoted to the study of the theoretical and practical principles of financial security, assessment of its state and provision of proposals for minimizing threats to the financial security of the country. The current state of financial security of Ukraine was analyzed, threats and challenges to the financial system were assessed and instruments of influence on financial security under martial law were characterized. Ways of strengthening financial security are proposed.

Keywords: financial system, financial security, indicators of financial security, integral indicator of financial security, threats to financial security.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Економічна сутність фінансової безпеки	7
1.2. Методика оцінки рівня фінансової безпеки.....	17
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ..	29
2.1. Аналіз індикаторів фінансової безпеки України	29
2.2. Дослідження загроз та викликів фінансової безпеки України	46
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	54
3.1. Інструменти впливу на зміцнення фінансової безпеки країни	54
3.2. Оцінка перспектив виникнення загроз фінансовій системі України	58
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансова безпека держави є ключовою складовою економічної безпеки та стабільного розвитку країни. Актуальність її дослідження зумовлена низкою глобальних, регіональних та внутрішніх викликів, які безпосередньо впливають на стійкість фінансової системи, економічний суверенітет і добробут громадян.

В сучасних умовах, інтеграція національної економіки у світову систему робить країну вразливою до зовнішніх фінансових криз, валютних коливань та змін на міжнародних ринках. Санкції, торгові війни, воєнний стан в країні впливають на доступ до міжнародних фінансових ресурсів. Зростання кібератак на фінансові інституції створює додаткові ризики для фінансової системи.

У численних наукових дослідженнях питання фінансової безпеки є об'єктом вивчення у працях багатьох. Серед них, роботи Барановського О., Геєця В., Зачосової Н., Марченко О., Мельника С., Побережного С., Ревак І., Франчука В. та багатьох ін. Для написання кваліфікаційної роботи використовувалася інформація та дані Національного банку України, Міжнародного Валютного Фонду, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики, Національного інституту стратегічних досліджень.

Мета дослідження. Метою кваліфікаційної роботи визначено дослідження теоретичних та практичних аспектів фінансової безпеки, оцінки її стану та надання рекомендацій для мінімізації впливу загроз на неї.

Для досягнення мети визначено ряд завдань:

- дослідження поняття фінансової безпеки держави;
- окреслення методики розрахунку рівня фінансової безпеки;
- проведення аналізу індикаторів фінансової безпеки та вимірювання її рівня;
- дослідження загроз та викликів фінансової безпеки України;
- визначення інструментів впливу на зміцнення фінансової безпеки;
- оцінка перспектив виникнення загроз фінансовій безпеці України.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека держави.

Предметом дослідження є механізми формування рівня фінансової безпеки країни та процес її забезпечення.

Методи дослідження. Кваліфікаційна робота формується на використанні ряду методів, серед яких: спостереження, який застосовували при пошуку інформації для розрахунку індикаторів фінансової безпеки; аналіз, який використовувався при розрахунку та оцінці індикаторів фінансової безпеки, вивченні динаміки та тенденцій їх зміни та впливу загроз; синтез – для узагальнення основних результатів дослідження; порівняння – при визначенні тенденцій зміни показників; інтегральних показників та лінійної функції – при розрахунку рівня фінансової безпеки; графічний метод – при побудові графіків; абстрагування – для надання пропозицій та рекомендацій; експертних оцінок – при визначенні впливу загроз та ймовірності їх настання.

Наукова новизна отриманих результатів:

- проаналізовано рівень фінансової безпеки України в умовах воєнного стану, визначено основні загрози її забезпечення та окреслено пропозиції для її зміцнення.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено дослідження теоретичних аспектів економічної сутності фінансової безпеки, визначено основні етапи та шляхи розрахунку її рівня.

Другий розділ роботи присвячено аналізу основних та розрахунку основних індикаторів фінансової безпеки, аналізу їх динаміки. Проведено оцінку загроз та викликів в умовах сьогодення.

Третій розділ кваліфікаційної роботи спрямований на розкриття інструментів впливу на зміцнення фінансової безпеки країни та оцінку перспектив та прогнозів щодо ймовірності настання загроз фінансовій системі України.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменувань, на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи

становить 74 сторінки, з них основний текст – 66 сторінок, в тому числі 19 таблиць, 20 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Економічна сутність фінансової безпеки

Реалії сучасних економічних умов чітко демонструють, що майбутнє, темпи та загальний напрямок соціально-економічного розвитку національних економік суттєвою мірою залежать від рівня економічної безпеки держави, при цьому фінансова складова відіграє важливу роль у цій системі.

Сьогодні, коли наша країна перебуває у стані воєнних дій, створення безпечного середовища для функціонування економіки виходить на перший план. Економічна безпека розглядається як стан економічної системи, яка характеризується стійкістю до впливу зовнішніх та внутрішніх загроз та викликів при якому відчувається захист економічних інтересів держави, суспільства чи окремого суб'єкта господарювання. Основною складовою економічної безпеки є власне фінансова безпека. У науковій літературі є чимало визначень поняття «фінансова безпека», які ми спробували систематизувати у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Тлумачення поняття «фінансова безпека» у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців

Автор	Визначення
1	2
О. Барановський [2]	Фінансова безпека – це важлива складова економічної безпеки, яка ґрунтується на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери держави, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання
О. Василик [4]	Фінансова безпека – це надійна захищеність фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз

Продовження табл. 1.1

1	2
О. Власюк [5]	Фінансова безпека – це основний економічний гарант стабільності, яка забезпечує основний базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів
В. Гесць [6]	Фінансова безпека – це стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх та внутрішніх шоків
Т. Калач [21]	Фінансова безпека – це специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів в умовах функціонування глобальної фінансової системи
Б. Кишакевич [22]	Фінансова безпека є основною підсистемою економічної безпеки, тому що саме вона визначає стан фінансово-кредитної країни, без якої економіка країни в сучасних умовах не може існувати
Н. Кравчук [23]	Фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єкта господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань
Л. Лисяк [26]	Фінансова безпека є надзвичайно складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має свою структуру і логіку розвитку.
В. Михайлюк [30]	Фінансова безпека – це ступінь захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку, якості фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших системоутворюючих елементів економічної безпеки
С. Мочерний [31]	Фінансова безпека – надійна захищеність фінансової системи країни від внутрішніх та зовнішніх загроз, що перешкоджають ефективному використанню її фінансових ресурсів в інтересах окремої людини, трудового колективу та суспільства
В. Оспіщев [35]	Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання завдань і забезпечення соціально-економічного розвитку
А. Сухоруков [44]	Фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів держави, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань
В. Шлемко, І. Бінько [48]	Фінансова безпека – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної та податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
здатність фінансової системи забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стає економічне зростання	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+
багаторівнева система, яка утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку розвитку	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-
ступінь захищеності фінансових інтересів суб'єктів на усіх рівнях фінансових відносин	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	+	+	-	+
здатність протидіяти фінансової системи зовнішнім та внутрішнім загрозам	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-

Джерело: складено автором за даними [2, 4, 5, 6, 21, 22, 23, 26, 30, 31, 35, 44, 48]

Підсумовуючи наведене, можемо запропонувати власне розуміння поняття фінансової безпеки як стану захищеності фінансових ресурсів особи, підприємства або держави від ризиків, які можуть призвести до втрат, нестабільності або загрози їхньому функціонуванню. Воно включає у себе ефективне управління фінансами, забезпечення стабільності доходів, захист активів від шахрайства та зловживань, а також здатність реагувати на економічні зміни та кризові ситуації. Фінансова безпека також передбачає наявність резервів і стратегій для мінімізації фінансових ризиків, що дозволяє забезпечити стійкість і розвиток у довгостроковій перспективі.

Поза визначенням фінансової безпеки, які формують та намагаються висвітлити у своїх публікаціях науковці та практики, існує певне рекомендоване визначення, яке наводиться у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки, сформованих ще у 2013 році тодішнім Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Отож, згідно даного документу, фінансова безпека є складовою економічної безпеки, яка засвідчує стан фінансової системи країни, при якому створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціального-економічного розвитку країни, забезпечується її

стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [29]. При цьому, зазначається, що складовими фінансової безпеки є: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна та грошово-кредитна безпека (рис. 1.1).

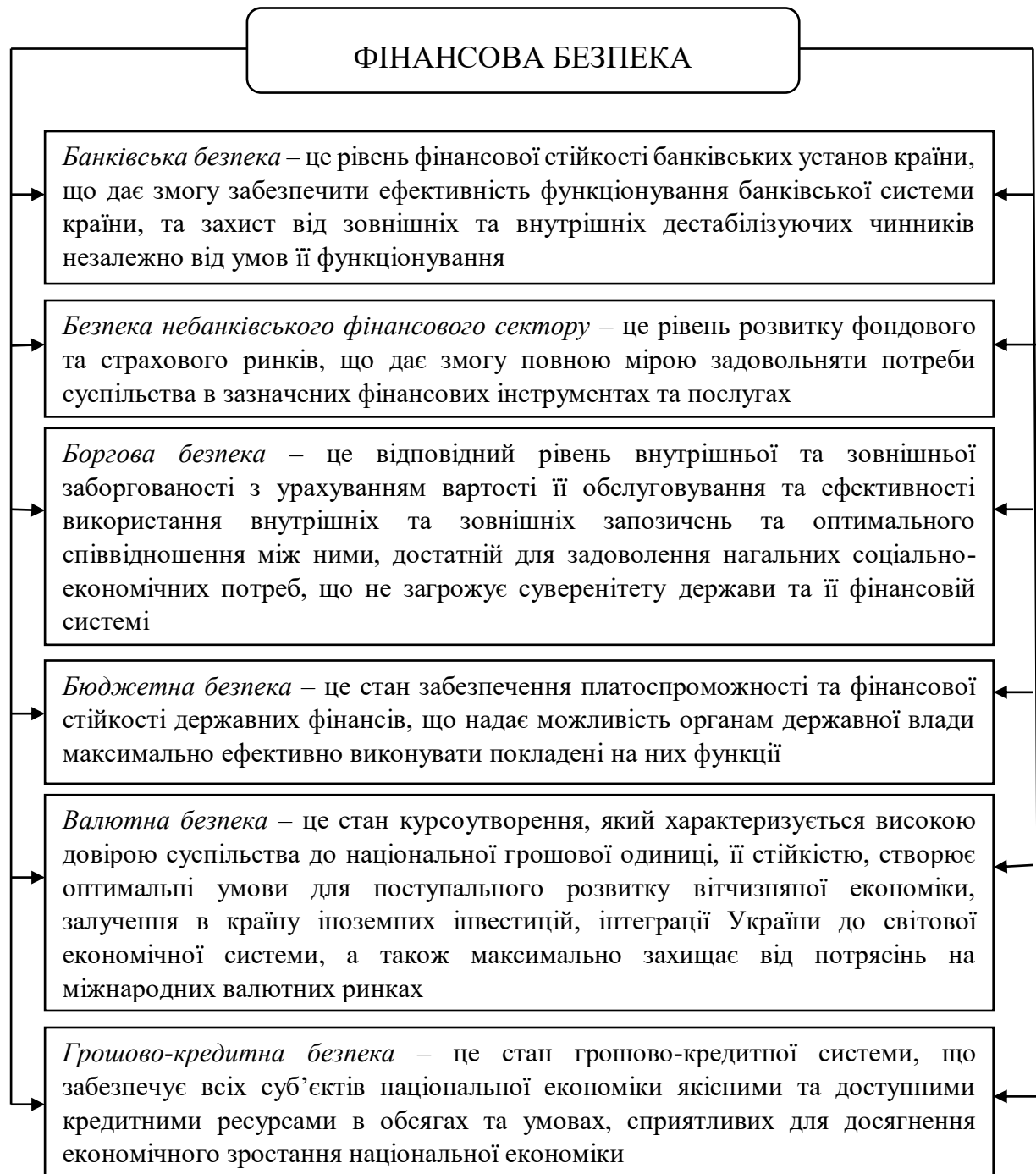

Рис. 1.1. Складові елементи системи фінансової безпеки

Джерело: складено автором за даними [29]

Таким чином, ключовим у визначенні фінансової безпеки в цілому або її окремих складових є здатність протидіяти внутрішнім або зовнішнім загрозам.

Свого часу, робочою групою у складі О.Барановського, Ю. Блещука, М. Пузяка, Л. Новошинської та ін. було розроблено проєкт Концепції фінансової безпеки України, яка узагальнювала систему поглядів на ключові інтереси у фінансовій сфері, визначала принципи та засоби їх реалізації та захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. У даному документі зазначалися основні елементи фінансової безпеки, серед яких вказувалося на такі якості фінансової системи як:

- ефективність. Фінансова система повинна бути здатною забезпечувати досягнення стратегічних та тактичних цілей розвитку держави;
- незалежність. Механізми та мета функціонування фінансової системи держави повинна самостійно окреслюватися державою.
- конкурентоспроможність. Фінансова система держави повинна демонструвати здатність повноцінно виконувати свої завдання та функції в умовах глобалізації та взаємодії з фінансовими системами інших країн [38].

Зазначимо, що згадана Концепція так і не була прийнята на державному рівні, проте розпорядженням Кабінету міністрів України від 15.08.2012 № 569-р було схвалено Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, прийняття якої було спровоковане наслідками фінансової кризи 2008 – 2009 років. Дана Концепція була спрямована на вирішення проблеми недостатньо ефективного застосування механізмів та інструментів для нейтралізації, мінімізації впливу та усунення обставин та факторів, які призводять до створення внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері. Слід зробити акцент на тому, що у цьому документі немає визначення поняття фінансової безпеки, а мова йде про національну безпеку у фінансовій сфері.

Досліджуючи питання власне тих загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, які найбільшою мірою визначають стан фінансової безпеки,

вважаємо, що вони є доволі динамічними та мінливими і окреслювати стабільний перелік таких загроз не зовсім правильно.

Так, якщо подивитись на той перелік зовнішніх та внутрішніх загроз, який наводиться у вищеназваній нами Концепції, то там серед зовнішніх загроз називали: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна частка експортно-імпортоорієнтованої економіки; погіршення стану зовнішньої торгівлі та зростання дефіциту платіжного балансу; високий рівень зовнішніх боргових зобов'язань; вплив світових фінансових криз. Серед внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері зазначали: недосконалість нормативно-правового регулювання фінансової сфери; нерівномірний розподіл податкового навантаження; відтік капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; тінізація економіки; істотні коливання валютного курсу; значний рівень доларизації економіки; низький рівень розвитку фондового ринку та ін. Безперечно, багато з цих факторів несуть загрозу фінансовій системі та залишаються актуальними і сьогодні. Проте, на нашу думку на перший план виходять інші, більш суттєві чинники, спровоковані явищами геополітичного характеру, які несуть загрозу національній безпеці в цілому, і фінансовій, зокрема (рис. 1.2).

Таким чином, зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову безпеку держави можна класифікувати за різними ознаками. Ці чинники можуть взаємодіяти, і їх зміни можуть мати як короткострокові, так і довгострокові наслідки для фінансової стабільності країни. Проте, у період воєнного стану до внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на фінансову безпеку держави, додаються нові важливі аспекти, які враховують специфіку воєнного часу.

Окреслимо суть основних з тих чинників, які можуть викликати загрози фінансовій безпеці і власне представлені на рис. 1.2.

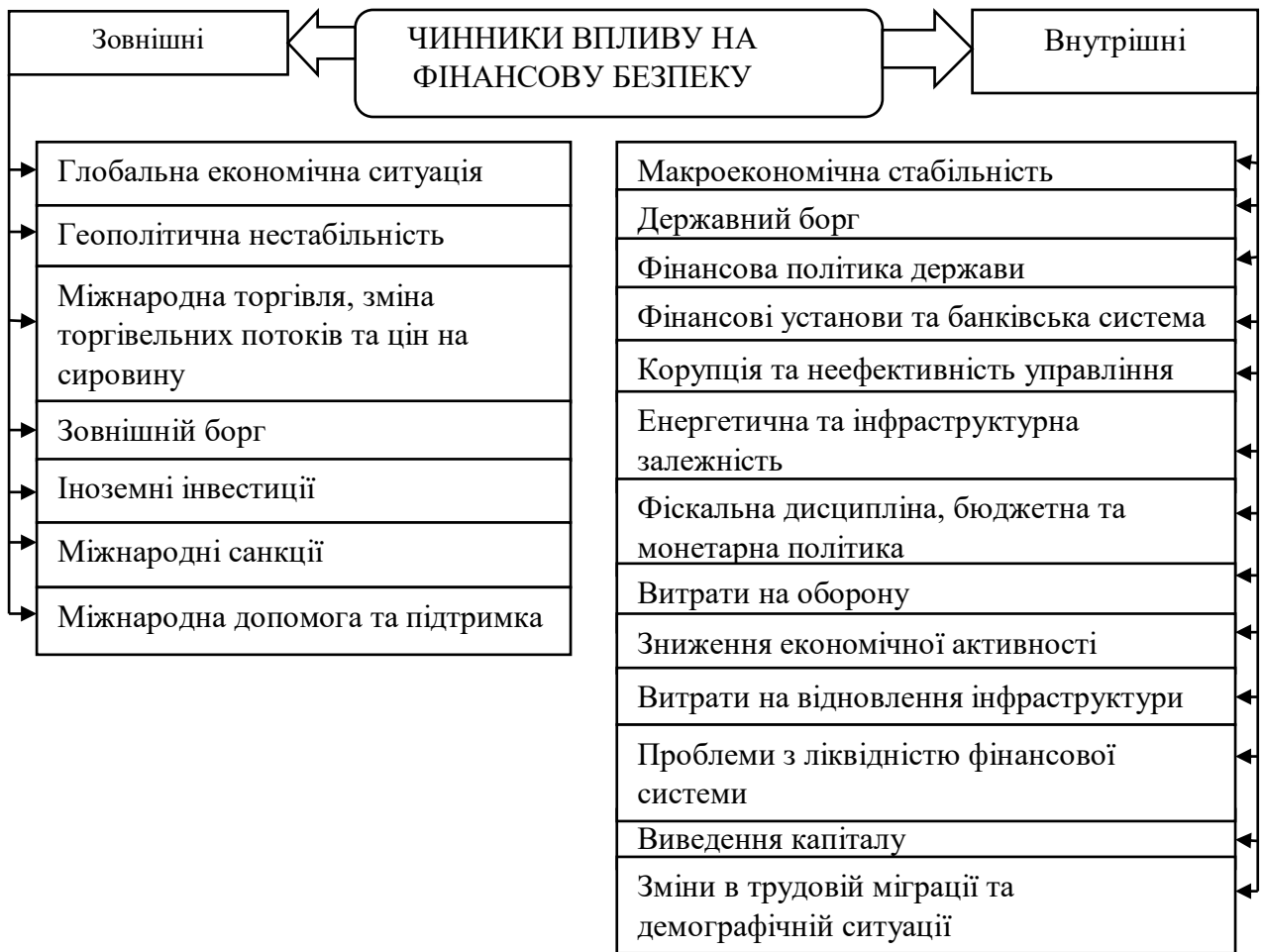

Рис. 1.2. Чинники, які визначають загрози фінансовій безпеці в умовах воєнного стану

Джерело: складено автором самостійно

Отож, серед зовнішніх зазначено:

1. Глобальна економічна ситуація. Зміни у світовій економіці, такі як світова рецесія, економічні кризи, валютні коливання, безперечно здійснюють вплив на фінансову стабільність держави.

2. Геополітична нестабільність. Політичні та військові конфлікти, які мають місце у світі, а тим паче, в нашій країні, матимуть прямий вплив на фінансові потоки і стабільність країни. Війна може призвести до зміни в балансі сил на міжнародній арені, що може вплинути на умови для ведення бізнесу, міжнародну торгівлю та фінансові потоки.

3. Міжнародна торгівля, зміна торговельних потоків та цін на сировину. Залежність від імпорту та експорту товарів, цін на енергоносії, металургійні

ресурси або сільськогосподарську продукцію може здійснювати вплив на стійкість фінансового сектору. Крім того, війна може призвести до порушення ланцюгів постачань і закриття зовнішніх ринків. Це також може обмежити доходи від експорту, зокрема, енергоносіїв та інших стратегічних товарів.

4. Зовнішній борг. Наявність або відсутність значних зовнішніх фінансових зобов'язань, здатність країни обслуговувати зовнішні кредити та позики є ключовим при визначенні рівня фінансової безпеки.

5. Іноземні інвестиції. Приплив чи відтік іноземного капіталу може суттєво вплинути на фінансову стабільність країни.

6. Міжнародні санкції. Введення економічних санкцій чи торгових обмежень іншими державами може серйозно ослабити фінансову безпеку. У випадку воєнного конфлікту можуть вводитись міжнародні санкції, що обмежують доступ до фінансових ресурсів, кредитів, технологій та товарів. Безперечно, це значно погіршить фінансову ситуацію у тій державі, проти якої такі санкції ввелися.

7. Міжнародна допомога та підтримка. В умовах війни важливою є фінансова підтримка з боку міжнародних організацій (МВФ, Світового банку) та союзників. Допомога може надаватися у вигляді кредитів, грантів або гуманітарної допомоги, що знижує фінансовий тиск на державу.

Серед внутрішніх чинників ми називаємо:

1. Макроекономічну стабільність. В залежності від коливань та динаміки рівня інфляції, валютного курсу, безробіття визначатиметься загальний стан економіки, який в свою чергу відображатиметься на фінансовій безпеці.

2. Державний борг. Розмір внутрішнього боргу, його структура та здатність держави до його обслуговування безперечно може нести загрозу фінансовій безпеці та відобразитися на її рівні.

3. Фінансова політика держави. Стратегія управління бюджетом, податкова політика, ефективність використання державних ресурсів є визначальними чинниками впливу на фінансову безпеку.

4. Фінансові установи та банківська система. Стабільність національних банків, їх здатність забезпечувати фінансові послуги та контроль за банківською діяльністю здійснює прямий вплив на фінансову безпеку.

5. Корупція та неефективність управління. Високий рівень корупції та неефективне управління державними фінансами можуть призвести до фінансової нестабільності. У період війни також можуть посилюватися проблеми з корупцією через неефективне використання ресурсів на закупівлю зброї, техніки або на відновлення інфраструктури.

6. Енергетична та інфраструктурна залежність. Залежність від зовнішніх поставок енергоносіїв або слабка інфраструктура можуть спричинити фінансові труднощі в країні.

7. Фіскальна дисципліна, бюджетна та монетарна політика. Невідповідність між доходами та витратами держави, значні дефіцити бюджету можуть призвести до зниження фінансової безпеки. Під час воєнного стану часто зростають витрати, а доходи знижуються через зниження економічної активності, порушення виробництва і торгівлі. Це може призвести до суттєвого дефіциту бюджету та необхідності позичати кошти або здійснювати емісію, що в свою чергу матиме інфляційні наслідки. В умовах воєнного часу може зростати також тиск на валютний ринок, зокрема, на курс національної валюти через іноземні інвестиції, зниження виробництва і зростання зовнішнього боргу. Це може призвести до девальвації національної валюти та інфляції.

8. Витрати на оборону. Одним із основних факторів є різке збільшення витрат на оборону, армію та підтримку національної безпеки. Ці витрати можуть значно перевищити звичайні бюджетні видатки та вимагати перерозподілу ресурсів.

9. Зниження економічної активності. Воєнний час може спричинити спад в економіці через руйнування інфраструктури, зупинку виробничих потужностей, втрату робочих місць і скорочення інвестицій. Це може призвести до значного скорочення ВВП, що підриває фінансову стабільність.

10. Витрати на відновлення інфраструктури. Пошкодження або руйнування житлових, промислових та інфраструктурних об'єктів потребує великих інвестицій на відновлення, що також впливає на фінансову безпеку.

11. Ризик виведення капіталу. Під час війни можуть відбутися значні відтоки капіталу, як місцевого, так і іноземного, через підвищену нестабільність, що зменшує інвестиційну привабливість країни.

12. Проблеми з ліквідністю фінансової системи. В умовах воєнного стану можуть виникати проблеми з ліквідністю, коли банки стикаються з проблемами щодо надання кредитів, обслуговування депозитів і обігу коштів через підвищену ризикованість і відтік вкладень.

13. Зміни в трудовій міграції та демографічній ситуації. Воєнний час може спричинити великий відтік населення за кордон, що впливає на ринок праці, а також на соціальні витрати держави. Одночасно зростає кількість внутрішніх переселенців, що теж потребує фінансових витрат з приводу їх розміщення та забезпечення предметами першої необхідності.

Отже, вважаємо, що у період воєнного стану фінансова безпека держави залежить не лише від традиційних економічних чинників, а й від здатності уряду ефективно управляти військовими витратами, забезпечувати стабільність національної валюти та залучати міжнародну підтримку. Воєнні конфлікти посилюють ризики, пов'язані з фінансовою нестабільністю, інфляцією, падінням економічної активності та зовнішніми санкціями.

1.2. Методика оцінки рівня фінансової безпеки

Методика розрахунку рівня фінансової безпеки держави базується на кількох основних підходах, які враховують як кількісні, так і якісні індикатори. Зазвичай оцінка рівня фінансової безпеки передбачає використання комплексного аналізу, який включає різноманітні економічні показники, що

дають змогу визначити стійкість фінансової системи та здатність держави реагувати на зовнішні та внутрішні фінансові виклики.

В узагальнюючому вигляді основними етапами розрахунку рівня фінансової безпеки можуть бути наступні:

1. Визначення цілей і завдань оцінки. Тут слід зазначити, що оцінка фінансової безпеки може мати різні цілі: від виявлення слабких місць у фінансовій системі до прогнозування можливих загроз фінансовій стабільності в умовах політичних чи економічних змін. Завдання включають аналіз поточного фінансового стану держави, визначення потенційних загроз і можливостей для стабільного функціонування фінансової системи.

2. Вибір індикаторів фінансової безпеки. Зазначимо, що для оцінки рівня фінансової безпеки можуть використовуватися декілька груп індикаторів. Якщо брати за основу ті індикатори, що визначають фінансову безпеку згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки затвердженої Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [29], то тут ми беремо до уваги ті, які характеризують кожен зі складових фінансової безпеки.

3. Нормування значень індикаторів. Згаданою методикою також визначено і нормативні значення усіх індикаторів, які характеризують ту чи іншу складову фінансової безпеки (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Індикатори фінансової безпеки та їх значення для нормування за
Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки

Назва індикатора	Порядок розрахунку	Характеристичні значення індикаторів для нормування									
		$X^L_{\text{крит}}$	$X^L_{\text{небезп}}$	$X^L_{\text{нездв}}$	$X^L_{\text{здв}}$	$X^L_{\text{опт}}$	$X^R_{\text{опт}}$	$X^R_{\text{здв}}$	$X^R_{\text{нездв}}$	$X^R_{\text{небезп}}$	$X^R_{\text{крит}}$
1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
Банківська безпека											
Частка простроченої заборгованості за кредитами в	прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн./						2	3	4	5	7

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентами України, %	кредити надані, млн. грн. x 100										
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	кредити, надані резидентам, млн. гривень / депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів, млн. гривень x 100	50	70	80	85	90	110	130	140	160	180
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	Сума іноземного капіталу / сума статутного капіталу банків, %	10	12	15	18	20	25	30	35	40	60
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	(кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн. гривень + кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн. гривень) / (депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 5 років, млн. гривень + депозити, залучені від резидентів строком понад 5 років, млн. гривень)						1,0	1,2	1,8	2,2	3,0
Рентабельність активів, відсотків	-	-1	0	0	0,5	1	1,5	2	2,5	3	3,5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, відсотків	-	0,5	0,65	0,8	0,85	1	1,0	1,5	1,8	2	3
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків	обсяг активів п'яти найбільших банків за розмірами активів, млн. гривень / активи банків, усього, млн. гривень						30	35	40	45	50
Безпека небанківського фінансового ринку											
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків	валові страхові премії, млн. гривень / ВВП, млн. гривень x 100	1	2	4	6	8					
Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	-	15	30	40	50	70	90	105	120	140	150
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної	$\sum_{i=1}^T K_i$						0	1	2	3	4

Продовження табл. 1.3

[illegible]

Продовження табл. 1.3

[illegible]

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
наданих кредитів, відсотків	кредити, надані резидентам, млн. гривень x 100										
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	обсяг валюти, проданої населенню, млрд. доларів США - обсяг валюти, купленої банками в населення, млрд. доларів США						20	30	37	45	50
Рівень доларизації грошової маси, відсотків	(переказні депозити в іноземній валюті, млн. гривень + інші депозити в іноземній валюті, млн. гривень + цінні папери, крім акцій в іноземній валюті, млн. гривень) / грошова маса (М3) x 100										
Грошово-кредитна безпека											
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, %	готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями (М0), млн. гривень / грошовий агрегат М3 (грошова маса), млн. гривень x 100						20	22	25	30	35
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	процентні ставки за кредитами, наданими резидентам, відсотків - процентні ставки за депозитами, залученими депозитними корпораціями від резидентів, відсотків	-1	0	1	2	3	4	5	6	9	11
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в	середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відсотки - індекс споживчих цін (до	-7	-3	-1	1	3	5	7	9	11	15

Закінчення табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	9	10	11
національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	відповідного періоду попереднього року)										
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	споживчі кредити, надані домогосподарствам / кредити, надані резидентам x 100	1	2	3	4	5	9	12	15	18	21
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків	кредити, надані в іноземній валюті на термін понад 5 років / офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у поточному періоді, середній за період / офіційний курс національної грошової одиниці до долара США у відповідному періоді попереднього року, середній за період + кредити, надані в національній валюті / кредити, надані резидентам x 100	25	30	40	50	60					
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	-						1	2	5	10	15

Джерело: [29]

Кожному індикатору, зазначеному у попередньо наведеній таблиці, визначено граничне значення, яке вказує на рівень фінансової безпеки. Так, $X_{\text{крит}}$ окреслює критичний рівень безпеки, при оптимальному досягненні свого розміру на рівні 20%. $X_{\text{небезп}}$ характеризує небезпечний рівень фінансової безпеки, при оптимальному досягненні свого розміру на рівні 40%. $X_{\text{нездв}}$ свідчить про незадовільний рівень фінансової безпеки, при оптимальному досягненні своєї величини на рівні 60 %. $X_{\text{здв}}$ визначає задовільний рівень фінансової безпеки, при якому досягається оптимальне значення його розміру на рівні 80 %.

I, насамкінець, $X_{\text{опт}}$ – вказує на оптимальний рівень фінансової безпеки, за умови досягнення ним величини на рівні 1.

Усі, зазначені нами індикатори у Методиці [29] передбачено ділити на три типи – А, В та С. Ті, що відносяться до типу С вважаються індикаторами-стимуляторами, а це означає, що між конкретним показником і його впливом на фінансову безпеку існує прямий зв'язок, а саме – при зростанні першого, рівень фінансової безпеки також зростає, і навпаки. Дестимулюючий характер носять індикатори типу В – тобто, при їх зростанні рівень фінансової безпеки знижуватиметься. І третій тип індикаторів – індикатори А – має змішану форму і до певної межі набувають характеру стимуляторів, а після неї – дестимуляторів.

Зазначимо, що такий поділ індикаторів на стимулятори, чи дестимулятори потрібний для їх подальшого нормування, яке здійснюється з використанням лінійної функції наступним чином. Так, для індикаторів типу С лінійна функція для визначення нормативних значень має вигляд:

$$y_i = \begin{cases} 0,2 \exp\left(\frac{x_{ij}-x_{\text{крит}}}{n_i}\right), x_{ij} < 0 \cap x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{ij}}{x_{\text{крит}}}, 0 < x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{крит}})}{(x_{\text{небезп}}-x_{\text{крит}})}, x_{\text{крит}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{небезп}})}{(x_{\text{нездв}}-x_{\text{небезп}})}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{нездв}})}{(x_{\text{здв}}-x_{\text{нездв}})}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{ij}-x_{\text{здв}})}{(x_{\text{опт}}-x_{\text{здв}})}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 1, x_{\text{опт}} \leq x_{ij} \end{cases} \quad (1.1)$$

Де, y_i – значення і-го індиктора приведе до нормованого вигляду;

x_{ij} – значення і-го індиктору у j-ому періоді;

n_i – константа згладжування, яка визначається експертним шляхом окремо для кожного індикатора.

Для індикаторів типу В лінійна функція нормованих значень індикаторів визначається наступним чином:

$$y_i = \begin{cases} 1, x_{ij} < x_{\text{опт}} \\ 0,8 + 0,2 \frac{(x_{\text{здв}} - x_{ij})}{(x_{\text{здв}} - x_{\text{опт}})}, x_{\text{опт}} \leq x_{ij} < x_{\text{здв}} \\ 0,6 + 0,2 \frac{(x_{\text{нездв}} - x_{ij})}{(x_{\text{нездв}} - x_{\text{здв}})}, x_{\text{здв}} \leq x_{ij} < x_{\text{нездв}} \\ 0,4 + 0,2 \frac{(x_{\text{небезп}} - x_{ij})}{(x_{\text{небезп}} - x_{\text{нездв}})}, x_{\text{нездв}} \leq x_{ij} < x_{\text{небезп}} \\ 0,2 + 0,2 \frac{(x_{\text{крит}} - x_{ij})}{(x_{\text{крит}} - x_{\text{небезп}})}, x_{\text{небезп}} \leq x_{ij} < x_{\text{крит}} \\ 0,2 \frac{x_{\text{крит}}}{x_{ij}}, x_{ij} \geq x_{\text{крит}} \end{cases} \quad (1.2)$$

Для індикаторів типу А обирається одна із формул 1.1 або 1.2 в залежності від того, якого характеру цей індикатор набирає в певний час – стимулятора чи дестимулятора.

Після нормування індикаторів, згідно Методичних рекомендацій щодо визначення рівня економічної безпеки застосовують вагові коефіцієнти (табл. 1.4).

Таблиця 1.4.

Вагові коефіцієнти індикаторів для визначення інтегрального рівня фінансової безпеки

Назва індикатора	Вагове значення
1	2
<i>Банківська безпека</i>	
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентами України, %	0,1510
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,1425
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,1371
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	0,1471
Рентабельність активів, %	0,1496
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,1359
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,1351
<i>Безпека небанківського фінансового ринку</i>	
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), відсотків	0,3496
Рівень капіталізації лістингових компаній, відсотків ВВП	0,3295
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	0,1278
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), відсотків	0,1931
<i>Боргова безпека</i>	

Продовження табл. 1.4

1	2
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, відсотків	0,2195
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відсотків	0,2214
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, відсотків	0,1830
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	0,1778
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, відсотків	0,1983
<i>Бюджетна безпека</i>	
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, відсотків	0,2671
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, відсотків до ВВП	0,2482
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відсотків	0,2203
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, відсотків	0,2644
<i>Валютна безпека</i>	
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	0,1775
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	0,1505
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	0,1801
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків	0,1496
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	0,1657
Рівень доларизації грошової маси, відсотків	0,1767
<i>Грошово-кредитна безпека</i>	
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, %	0,1615
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	0,1697
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	0,1725
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	0,1523
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), відсотків	0,1697
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	0,1743

Джерело: [29]

Після того, як всі вихідні дані для розрахунку інтегральних показників кожної зі складових будуть отримані, використовуючи нижченаведену формулу здійснюється цей розрахунок:

$$I = \sum_{i=1}^n d_i \times y_i \quad (1.3)$$

де, I – інтегральний показник кожної складової фінансової безпеки;

d_i – вагове значення індикаторів;

u_i – значення індикатора, приведені до нормативного вигляду.

На наступному етапі, після визначення інтегральних показників складових фінансової безпеки, розраховують вже кінцевий інтегральний показник фінансової безпеки, який і вказує на рівень фінансової безпеки в країні. Кожна складова фінансової безпеки береться для розрахунку індикатора фінансової безпеки також з певним ваговим коефіцієнтом (табл. 1.5). Після чого також використовується формула 1.3.

Таблиця 1.5

Вагові коефіцієнти складових фінансової безпеки

Складова фінансової безпеки	Вагове значення
Банківська безпека	0,1733
Безпека небанківського фінансового ринку	0,1068
Боргова безпека	0,1746
Бюджетна безпека	0,2023
Валютна безпека	0,1686
Грошово-кредитна безпека	0,1753

Джерело: [29]

Окресливши методику визначення фінансової безпеки, бачимо, що це доволі складний процес, який потребує розуміння усіх складових фінансової системи країни, які характеризують ту чи іншу фінансову сферу. Безперечно, розрахунок рівня фінансової безпеки є важливим для запобігання кризовим ситуаціям і збереження стабільності економічної системи країни в цілому.

Висновки до розділу 1

Під фінансовою безпекою розуміємо стан захищеності фінансових ресурсів особи, підприємства або держави від ризиків, які можуть призвести до втрат, нестабільності або загрози їхньому функціонуванню. Воно включає у себе ефективне управління фінансами, забезпечення стабільності доходів, захист активів від шахрайства та зловживань, а також здатність реагувати на економічні

зміни та кризові ситуації. Фінансова безпека також передбачає наявність резервів і стратегій для мінімізації фінансових ризиків, що дозволяє забезпечити стійкість і розвиток у довгостроковій перспективі.

Складовими фінансової безпеки є: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна та грошово-кредитна безпека.

Серед зовнішніх чинників впливу на фінансову безпеку в умовах воєнного стану визначаємо: 1) глобальну економічну ситуацію; 2) геополітичну нестабільність; 3) міжнародну торгівлю, зміну торгівельних потоків та цін на сировину; 4) зовнішній борг; 5) іноземні інвестиції; 6) міжнародні санкції; 7) міжнародну допомогу та підтримку.

До внутрішніх чинників відносимо: 1) макроекономічну стабільність; 2) державний борг; 3) фінансову політику держави; 4) стратегію управління бюджетом, податкова політика, ефективність використання державних ресурсів; 5) фінансові установи та банківська система; 6) корупцію та неефективність управління; 7) енергетичну та інфраструктурну залежність; 8) фіскальну дисципліну, бюджетну та монетарну політику; 9) витрати на оборону; 10) зниження економічної активності; 11) витрати на відновлення інфраструктури; 12) ризик виведення капіталу; 13) проблеми з ліквідністю фінансової системи; 14) зміни в трудовій міграції та демографічній ситуації.

Оцінка рівня фінансової безпеки передбачає використання комплексного аналізу, який включає різноманітні економічні показники-індикатори, що дають змогу визначити стійкість фінансової системи та здатність держави реагувати на зовнішні та внутрішні фінансові виклики. На державному рівні визначено Методику розрахунку рівня економічної безпеки, яка також включає в себе фінансову безпеку. Цією методикою передбачено застосування певних показників-індикаторів та їх вагових значень, які в подальшому включаються у розрахунок інтегрального показника складової фінансової безпеки, а після цього вже у розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз індикаторів фінансової безпеки України

Аналіз складових фінансової безпеки розпочнемо з банківської безпеки. На першому етапі необхідно зібрати вихідні дані для розрахунку інтегрального індексу банківської безпеки. Для цього ми скористалися інформацією про основні показники банківської діяльності, представлений на офіційній сторінці Національного банку України [34]. Зібрані дані оформимо у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Інформація для розрахунку банківської безпеки України за період з 2020
по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Частка простроченої заборгованості за кредитами, %	41,00	30,02	38,12	37,35
2. Співвідношення банківських кредитів та депозитів, наданих у іноземній валюті, %	68,5	60,2	40,9	34,92
3. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	28,1	28,0	14,3	6,95
4. Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, разів	3,8	3,3	3,5	4,24
5. Рентабельність активів, %	2,4	4,1	1,0	3,24
6. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	88,55	89,36	60,06	54,32
7. Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, відсотків	58,7	53,1	59,84	58,30

Джерело: складено за даними [34]

За даними табл. бачимо, що частка простроченої заборгованості є доволі високою протягом всього аналізованого періоду, хоч і має певну тенденцію до зниження. Методичні рекомендації з розрахунку рівня економічної безпеки вказують на оптимальний рівень зазначеного показника на рівні 2 %, що є далеким від тих значень, які були отримані нами в процесі аналізу.

Співвідношення банківських кредитів до депозитів також не відповідає оптимальному рівню і має тенденцію до суттєвого зниження. Так, з періоду кінця 2020 року по жовтень 2024 року бачимо, що рівень даного індикатора зменшився практично удвічі. Згідно зазначеної вже Методики, оптимальне значення даного показника повинно перебувати в межах від 90 до 100 %. За останні три роки рівень цього індикатора не досягав критичного значення, що свідчить про його негативний вплив на рівень банківської безпеки.

Частка іноземного капіталу протягом 2020, 2021 років перебувала в оптимальній зоні, проте з кінця 2022 року почала наближатися до критичного рівня, а на кінець аналізованого періоду набула ще нижчого значення.

Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів також перевищувало критичну зону. Рівень цього показника вказує на те, що кошти, які залучаються банківською системою є значно меншими від тих, які видаються.

Рентабельність активів суттєво підвищилася на кінець аналізованого періоду, проте оптимального значення даний показник досяг у 2022 році.

Рівень співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань найнижчим був у 2022 році і протягом всього аналізованого періоду набуває дестимулюючого характеру, перебуваючи в зоні від незадовільного до задовільного рівня нормативних значень.

Частка активів п'яти найбільших банків також є занадто високою і протягом всіх аналізованих нами років перевищує критичне значення нормативів.

Використовуючи формули 1.1. та 1.2, наведені нами у попередньому розділі цієї роботи, проведемо нормування заданих індикаторів (табл. 2.2). Для оптимального формування таблиці використовуємо нумерацію індикаторів так, як вона зазначена у табл. 2.1.

Таблиця 2.2

Нормовані значення індикаторів та інтегрований показник
банківської безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	В	0,151	0,034	0,047	0,037	0,037
2	А	0,1425	0,385	0,302	0,164	0,140
3	А	0,1371	0,876	0,880	0,553	0,139
4	В	0,1487	0,158	0,182	0,171	0,283
5	А	0,1496	0,640	0,171	1,0	0,304
6	А	0,1359	0,653	0,653	0,333	0,253
7	В	0,1351	0,170	0,188	0,167	0,172
Інтегральний показник банківської безпеки			0,411	0,338	0,348	0,190

Джерело: складено за даними [34]

Дані табл. 2.2 показують зниження інтегрального показника банківської безпеки на кінець аналізованого періоду в порівнянні з його початком на 0,186 пункти. Разом з тим, в порівнянні з кінцем 2023 року даний показник збільшився на 0,035 пункти, що може свідчити про певне відновлення банківської системи після початку введення воєнного стану та впливу інших чи супутніх дестабілізуючих факторів. На нашу думку, найбільший негативний вплив на банківську безпеку мав високий рівень частки протермінованих кредитів, співвідношення банківських кредитів та депозитів, а також частка іноземного капіталу банків. На рис. 2.1 відображено динаміку розрахованого нами показника банківської безпеки України.

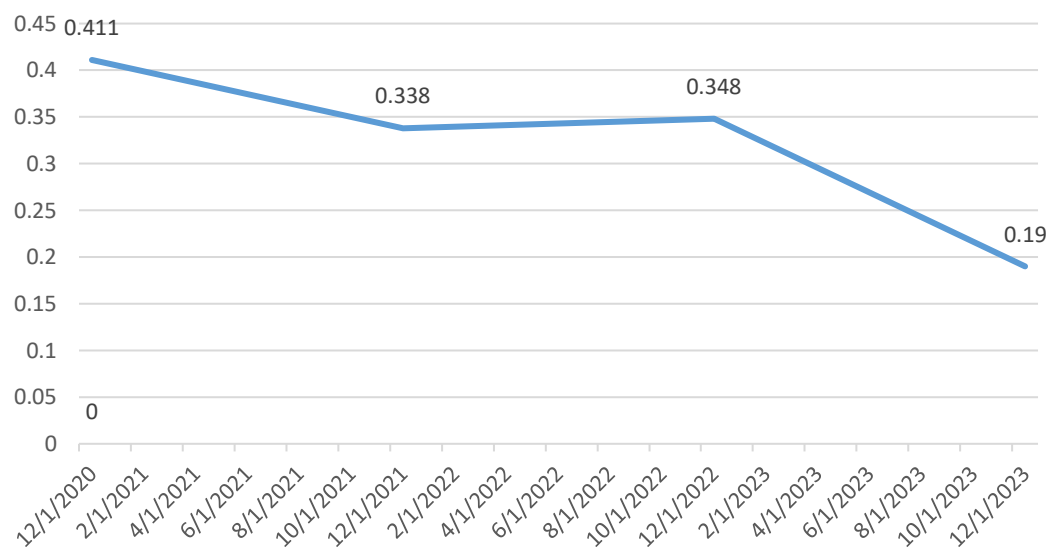

Рис. 2.1. Динаміка інтегрального показника банківської безпеки України за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено за даними [34]

Якщо порівняти визначений нами показник банківської безпеки із тими зонами, які визначає Методика розрахунку економічної безпеки (табл. 2.3), то можемо зазначити, що у 2020 році він перебував у так званій незадовільній зоні, у 2021, 2022 та 2024 роках – небезпечній зоні, а у 2023 році – критичній.

Таблиця 2.3

Діапазон характеристичних значень інтегральних показників економічної безпеки

Діапазон значень	Пояснення
0	Абсолютно небезпечний рівень
0 – 0,2	Критичний рівень
0,2 - 0,4	Небезпечний рівень
0,4 – 0,6	Незадовільний рівень
0,6 – 0,8	Задовільний рівень
0,8 – 1	Оптимальний рівень

Джерело: складено за даними [29]

Наступним етапом є розрахунок безпеки небанківського фінансового ринку за аналогічною методикою.

Отож у табл. 2.4 наведемо динаміку індикаторів безпеки небанківського фінансового сектору. Для розрахунку зазначених показників користувалися

даними Національного банку України щодо страхових компаній, індексів акцій, а також даними Державної служби статистики України про ВВП та даними Першої фондової торгової системи (далі – ПФТС).

Таблиця 2.4

Інформація для розрахунку безпеки небанківського фінансового сектору України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Рівень проникнення страхування, %	1,14	0,92	0,71	0,90
2. Рівень капіталізації лістингових компаній, % до ВВП	0,04	-	-	-
3. Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень	0,00	0,00	0,00	0,00

Джерело: складено за даними [3, 16, 17, 37]

Значення індикаторів, наведених у табл. 2.4 вказують на те, що небанківська сфера в Україні є вкрай неактивною. Рівень показників проникнення страхування свідчить про те, що попит на страхові послуги є надзвичайно низьким, що підвищує ризиковість цієї сфери фінансового ринку. У табл. 2.5 наведемо результати розрахунку нормованих значень індикаторів безпеки небанківського фінансового сектору.

Таблиця 2.5

Нормовані значення індикаторів та інтегрований показник безпеки небанківського фінансового сектору України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	С	0,3496	0,128	0,184	0,142	0,180
2	А	0,3295	-	-	-	-
3	В	0,1278	1,0	1,0	1,0	1,0
Інтегральний показник безпеки небанківського фінансового сектору			0,173	0,192	0,177	0,191

Джерело: складено за даними [3, 16, 17, 37]

З табл. 2.2 бачимо, що рівень безпеки небанківського фінансового сектору дещо зріс у кінці аналізованого періоду, проте зазначені дані не є повністю інформативними через відсутність окремої інформації, зокрема стосовно рівня капіталізації лістингових компаній. Якщо користуватись розподілом інтегральних показників за безпечними чи небезпечними зонами, то рівень даного інтегрального показника перебуває в критичній зоні. На рис. 2.2 продемонструємо динаміку розрахованого показника.

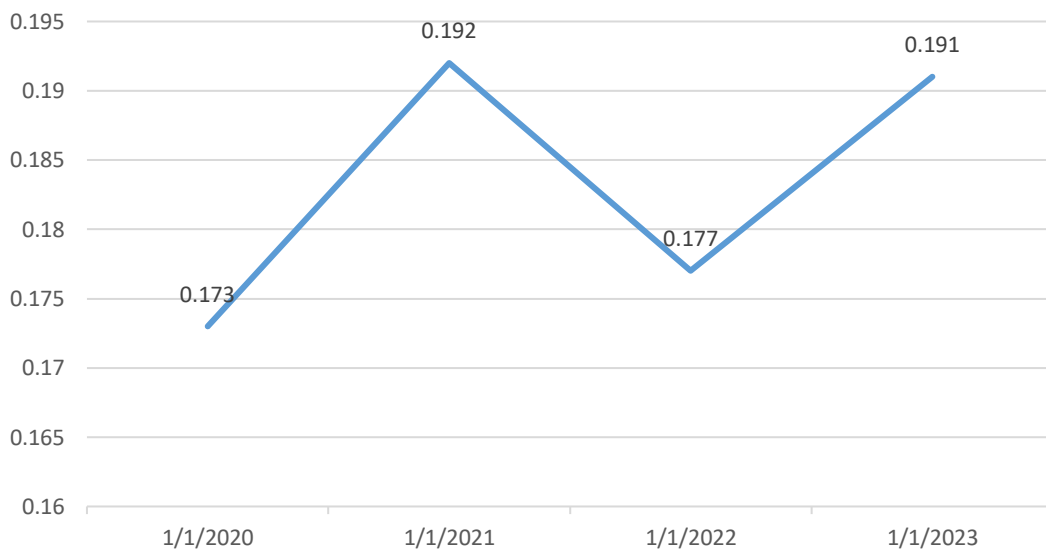

Рис. 2.2. Динаміка інтегрального показника безпеки небанківського фінансового сектору в Україні за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено за даними [3, 16, 17, 37]

Наступним елементом фінансової безпеки, який ми будемо визначати і, який передбачений Методикою розрахунку рівня економічної безпеки, є боргова безпека. Отож, індикаторами боргової безпеки, як ми вже зазначали у попередніх розділах цієї роботи є п'ять ключових індикаторів (табл. 2.6). Інформація для проведення розрахунків міститься на офіційних сторінках Державної служби статистики України, Національного банку України та Міністерства фінансів.

Таблиця 2.6

Інформація для розрахунку боргової безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Відношення обсягу державного та гарантованого державного боргу до ВВП, %	64,16	63,29	74,77	105,35
2. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	36,41	36,97	42,41	71,00
3. Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	10,20	11,34	18,26	18,70
4. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового внутрішнього боргу, %	54,33	54,09	39,87	39,84

Джерело: складено автором за даними [3, 9, 10, 11, 36]

За даними табл. 2.6 робимо висновок, що рівень співвідношення державного та гарантованого державного боргу до ВВП має тенденцію до зростання, що вказує на зниження рівня ВВП, починаючи з 2022 року та необхідність пошуку додаткових джерел фінансування дефіциту державного бюджету. Розмір валового зовнішнього боргу у цей період також зазнав суттєвого зростання, що пов'язано із значними державними видатками, в тому числі на оборону і необхідність використання зовнішніх запозичень. Зростання середньозваженої дохідності облігацій вважається позитивною тенденцією та, зазвичай призводить до зростання попиту на такі державні цінні папери. Зниження обсягу міжнародних резервів на кінець аналізованого періоду також свідчить про зростання рівня зовнішніх позик.

У табл. 2.7 наведемо результати нормування індикаторів боргової безпеки, зазначених у табл. 2.6.

Таблиця 2.7

Нормовані значення індикаторів та інтегральний показник боргової безпеки України за 2020 – 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	В	0,2195	0,187	0,190	0,160	0,114
2	В	0,2214	1	1	0,904	0,197
3	В	0,1830	0,280	0,195	0,120	0,118
4	С	0,1983	1	1	0,555	0,554
Інтегральний показник боргової безпеки			0,512	0,513	0,367	0,200

Джерело: складено автором

Таким чином, розрахований нами інтегральний показник боргової безпеки показує суттєве зниження починаючи з кінця 2022 року, коли країна зустрілася з непередбаченими видатками, пов'язаними з військовим вторгненням і необхідністю пошуку додаткових, здебільшого зовнішніх джерел фінансування. У 2023 році ситуація з рівнем боргової безпеки ще погіршилася, і показник боргової безпеки знизився ще на 0,167 п. в порівнянні з 2022 роком, або на 0,312 п. в порівнянні з початком аналізованого періоду (рис. 2.3).

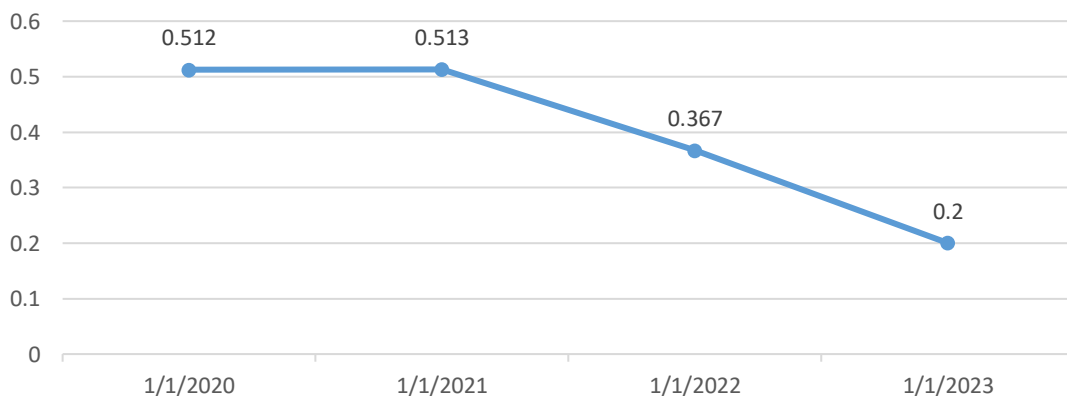

Рис. 2.3. Динаміка інтегрального показника боргової безпеки в Україні за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено автором

Бачимо, що показник боргової безпеки вказує на коливання від незадовільного до критичного рівня.

Продовжимо оцінку індикаторів фінансової безпеки та проаналізуємо рівень бюджетної безпеки України. Нагадаємо, що бюджетна безпека держави дає можливість оцінити стійкість бюджету до внутрішніх і зовнішніх ризиків, які можуть впливати на стабільність економіки та соціально-економічний розвиток країни. Це такий стан, при якому держава має можливість формувати й виконувати бюджет з урахуванням доходів і витрат так, щоб не виникали загрози для її фінансової системи та економіки загалом. Ідеальним показником бюджетної безпеки є баланс між доходами і витратами, коли дефіцит бюджету контролюється, а зовнішні та внутрішні запозичення не стають надмірними. Отож, вихідні дані для розрахунку інтегрального показника бюджетної безпеки, які розраховані нами на основі інформації Міністерства фінансів, Державної служби статистики України наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Інформація для розрахунку бюджетної безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-5,18	-3,63	-17,62	-20,39
2. Відношення дефіциту / профіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору позабюджетного сектору загальнодержавного управління до ВВП, %	10,83	9,01	25,61	32,17
3. Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	39,87	45,13	43,18	63,91
4. Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету	46,52	36,78	33,94	27,00

Джерело: складено автором за даними [3, 19, 20, 42]

За даними таблиці спостерігаємо значне перевищення показника відношення дефіциту державного бюджету до ВВП критичних значень. При

чому ситуація з рівнем даного індикатора має стійку тенденцію до погіршення протягом аналізованого періоду. Так, у 2023 році в порівнянні з 2020 роком значення цього показника знизилося аж на 16,94 %. Таку негативну тенденцію, насамперед, спричинило різке збільшення дефіциту державного доходу та падіння ВВП з початком військового вторгнення.

Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет також перевищує, у 2023 році суттєво, максимально допустиме значення, яке згідно Методики розрахунку рівня економічної безпеки, становить 37 %.

Аналогічна ситуація і з показником відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування державного боргу, оптимальне значення якого мало б перебувати на рівні 6%. Знову ж таки, така тенденція спричинена залученням значного обсягу зовнішнього фінансування, в тому числі для покриття оборонних та інших додаткових видатків, спричинених військовими діями на території України.

Нормування індикаторів бюджетної безпеки наведемо у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Нормовані значення індикаторів та інтегральний показник бюджетної безпеки України за 2020 – 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	В	0,2671	0,342	0,442	0,129	0,078
2	В	0,2482	0,092	0,111	0,039	0,031
3	В	0,2203	0,186	0,164	0,857	0,579
4	В	0,2644	0,069	0,087	0,094	0,119
Інтегральний показник бюджетної безпеки			0,173	0,205	0,258	0,188

Джерело: складено автором

Розрахувавши, інтегральний показник бюджетної безпеки бачимо, що його рівень протягом аналізованого періоду не суттєво змінювався та залишається низьким протягом 2020 – 2023 року (рис. 2.4).

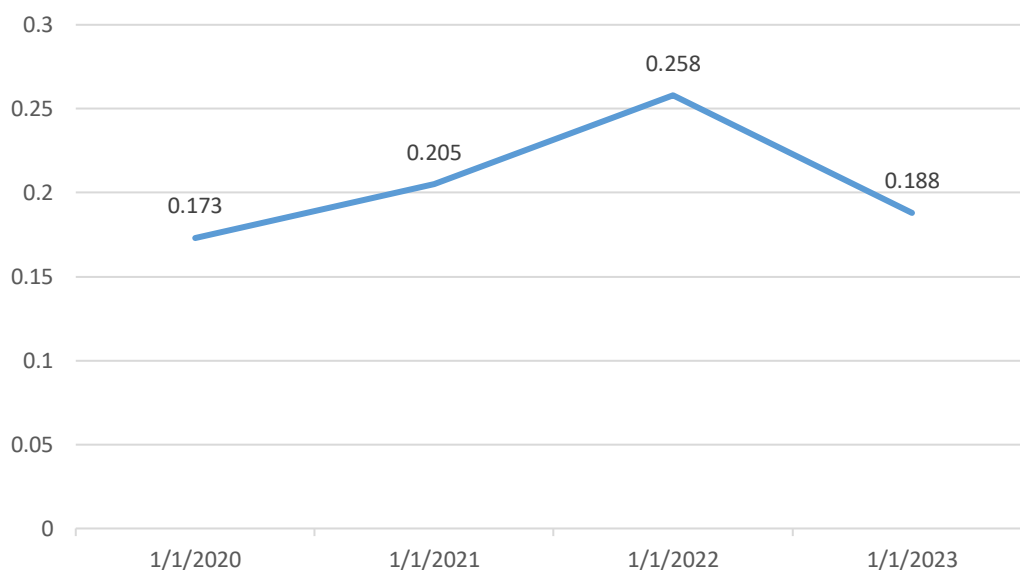

Рис. 2.4. Динаміка інтегрального показника бюджетної безпеки за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено автором

Таким чином, спостерігаємо критичний рівень бюджетної безпеки, практично протягом всього аналізованого періоду, за винятком незначного переходу у небезпечну зону у 2022 році.

Продовжимо розрахунок індикаторів фінансової безпеки оцінкою валютної безпеки. Так, розрахована нами, за даними Національного банку України, вихідна інформація для розрахунку інтегрального показника валютної безпеки наведена у табл. 2.10.

Дані, представлені у табл. 2.10 фіксують суттєве зростання індексу зміни офіційного курсу національної грошової одиниці, починаючи з 2022 року, що може бути спричинене початком військового вторгнення та нестабільною фінансово-економічною ситуацією в країні. Зазначений показник, лише у 2020 та 2021 роках перебував на рівні близькому до оптимального значення.

Таблиця 2.10

Інформація для розрахунку валютної безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	104,31	101,22	130,70	140,20
2. Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн.	0,08	0,08	0,36	0,38
3. Валові міжнародні резерви України, міс. імпорту	5,6	4,4	4,0	5,4
4. Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	36,08	28,90	27,73	26,63
5. Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. дол. США	1,237	1,594	-0,879	-1,026
6. Рівень доларизації грошової маси, %	26	23	28	24

Джерело: складено автором за даними [11, 25, 36]

Різниця між форвардним та офіційним курсом протягом всього аналізованого періоду перебуває на задовільному рівні і набуває значень близьких до оптимального розміру.

Валові міжнародні резерви станом на кінець 2023 року, хоч і незначно, проте перевищують оптимальне значення.

Частка кредитів, наданих в іноземній валюті, протягом аналізованого періоду поступово знижується і перебуває на задовільному рівні.

Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти також перебуває на оптимальному рівні і здійснює позитивний вплив на рівень валютної безпеки.

Рівень доларизації грошової маси коливається від незадовільної до небезпечної зони та певним чином вносить дестабілізуючий вплив на рівень валютної безпеки.

Далі проведемо нормування зазначених індикаторів, результати якого наведемо у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Нормовані значення індикаторів та інтегральний показник валютної безпеки України за 2020 – 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	A	0,1775	0,969	1	0,199	0,185
2	A	0,1505	1	1	0,940	0,920
3	C	0,1801	1	0,940	0,900	1
4	C	0,1496	0,626	0,822	0,845	0,867
5	B	0,1657	0,951	0,936	0,912	0,897
6	B	0,1767	0,467	0,650	0,333	0,600
Інтегральний показник валютної безпеки			0,836	0,890	0,675	0,736

Джерело: складено автором

Отже, розрахувавши інтегральний показник валютної безпеки, можемо констатувати його оптимальний рівень на початку аналізованого періоду та перехід у діапазон задовільних значень, починаючи з 2022 року.

Динаміка рівня валютної безпеки наочно зображена на рис. 2.5.

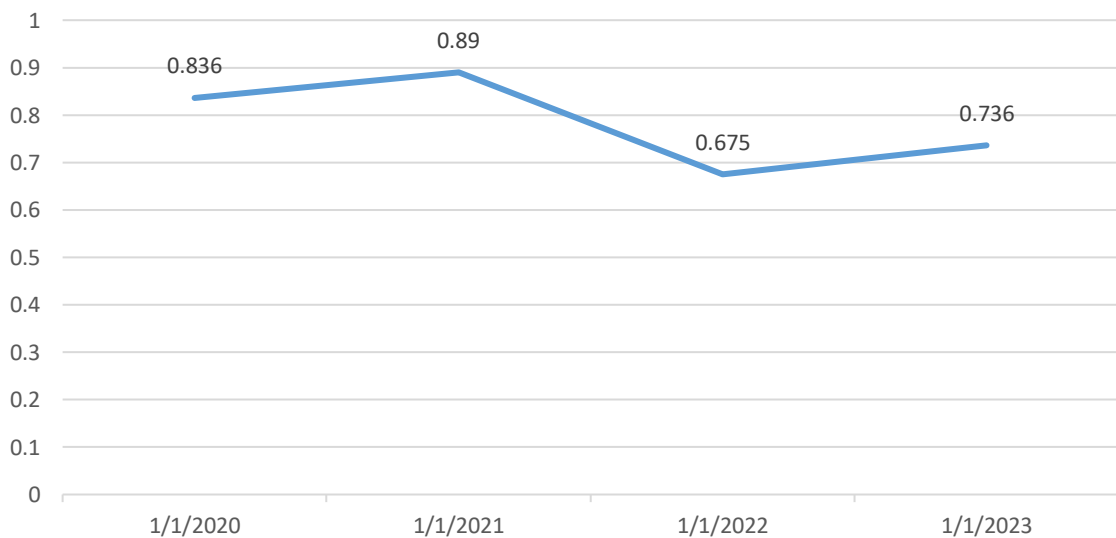

Рис. 2.5. Динаміка інтегрального показника валютної безпеки за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено автором

Останньою складовою, яку ми повинні дослідити для визначення рівня фінансової безпеки, є грошово-кредитна безпека. Її, безсумнівно, можна вважати одним із ключових індикаторів фінансової безпеки, яка свідчить про стабільність, ефективність і стійкість грошово-кредитної системи країни. Основи цієї безпеки визначаються на макроекономічному рівні та охоплюють економічні, правові, організаційні й соціальні аспекти.

На основі даних Національного банку України та Державної служби статистики, проведено розрахунок індикаторів рівня грошово-кредитної безпеки (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Інформація для розрахунку грошово-кредитної безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1. Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси, %	27,90	28,05	26,63	23,27
2. Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами, %	7,50	7,90	9,00	6,30
3. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	11,4	1,1	0,5	1
4. Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	21,77	24,37	21,94	23,70
5. Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	20,25	17,9	14,32	15,82
6. Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	14	11	12	15

Джерело: складено автором за даними [7, 13, 24]

Рівень питомої ваги готівки поза банками на початок аналізованого періоду був доволі високим і наближався до критичного рівня. Проте, спостерігаємо певне зниження цього показника вже у 2023 році, що свідчить про наближення до задовільного діапазону нормативних значень.

Оптимальна різниця між процентними ставками за кредитами та депозитами, наданих/залучених депозитними установами перебуває на рівні 3 – 4 %. Діапазон від 6 до 9 вважається небезпечним і потребує вжиття заходів для зниження цієї різниці. Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями відносно індексу цін на кінець аналізованого періоду перебував на задовільному рівні. Проте, частка споживчих кредитів перевищила критичне значення і здійснює негативний вплив на стан грошово-кредитної безпеки в країні.

Питома вага довгострокових кредитів також знаходиться на критичному рівні протягом всього аналізованого періоду. А загальний обсяг фінансових ресурсів, вивезених з країни знаходиться у небезпечній зоні.

Результати нормування індикаторів грошово-кредитної безпеки наведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Нормовані значення індикаторів та інтегральний показник грошово-кредитної безпеки України за 2020 – 2023 роки

Показники	Тип індикатора	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	В	0,1615	0,484	0,478	0,535	0,715
2	В	0,1697	0,500	0,473	0,333	0,580
3	А	0,1725	0,580	0,810	0,750	0,800
4	В	0,1523	0,193	0,172	0,191	0,177
5	С	0,1697	0,162	0,143	0,115	0,127
6	В	0,1743	0,220	0,360	0,320	0,200
Інтегральний показник грошово-кредитної безпеки			0,358	0,410	0,377	0,435

Джерело: складено автором

Розраховане нами значення інтегрального показника грошово-кредитної безпеки коливається протягом аналізованого періоду від 0,358 до 0,435 і вказує на небезпечний рівень у 2020 році та незадовільний – у 2023 році.

Для наочності відображення динаміки рівня грошово-кредитної безпеки України побудуємо діаграму на рис. 2.6.

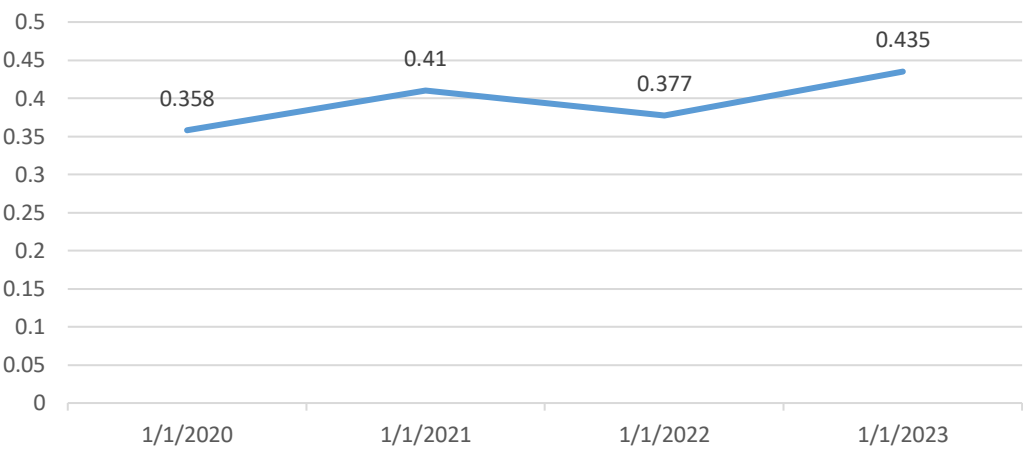

Рис. 2.6. Динаміка інтегрального показника грошово-кредитної безпеки за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено автором

Проаналізувавши усі індикатори фінансової безпеки розрахуємо її інтегральний показник за Методикою розрахунку рівня економічної безпеки. Таким чином, у табл. 2.14 узагальнимо всю необхідну інформацію.

Таблиця 2.14

Інформація для розрахунку фінансової безпеки України за період з 2020 по 2023 роки

Показники	Вагове значення	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Банківська безпека	0,1723	0,411	0,338	0,348	0,190
Безпека небанківського фінансового ринку	0,1068	0,173	0,192	0,177	0,191
Боргова безпека	0,1746	0,512	0,513	0,367	0,200
Бюджетна безпека	0,2023	0,173	0,205	0,258	0,188
Валютна безпека	0,1686	0,836	0,890	0,675	0,736

Грошово-кредитна безпека	0,1753	0,358	0,410	0,377	0,435
Інтегральний показник фінансової безпеки		0,417	0,432	0,375	0,323

Джерело: складено автором

Динаміку інтегрального показника фінансової безпеки зобразимо у вигляді діаграми на рис. 2.7.

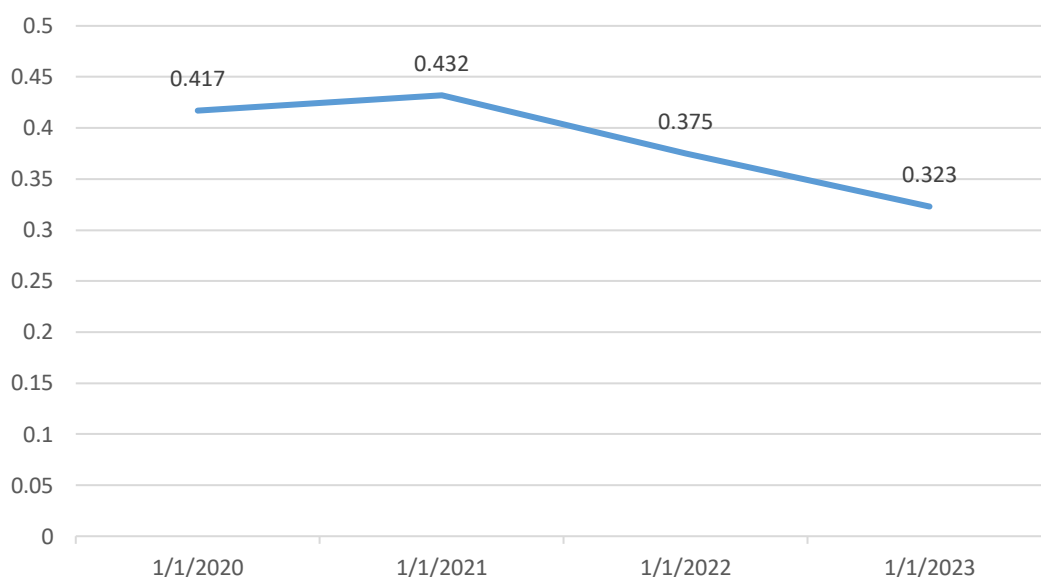

Рис. 2.7. Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки України за 2020 – 2023 роки

Джерело: складено автором

Таким чином, спостерігаємо зниження рівня фінансової безпеки, починаючи з 2022 року, що безумовно спровоковане військовим вторгненням в Україну, дестабілізацією макроекономічних показників та показників стійкості фінансової системи. Протягом останніх двох років фінансова безпека країни перебуває у діапазоні значень, які визначені як небезпечні і потребує здійснення заходів, які б дозволили досягнути хоча б задовільного рівня.

2.2. Дослідження загроз та викликів фінансової безпеки України

Оцінка загроз та викликів фінансовій безпеці України є критично важливим питанням, враховуючи сучасні економічні та геополітичні обставини. Серед основних внутрішніх загроз можемо виділити наступні:

1) Макроекономічну нестабільність, зокрема:

- високий рівень інфляції. Стрімке зростання цін знижує купівельну спроможність населення та посилює соціальну напругу;
- девальвація гривні. Хоча індикатори валютної безпеки вказують на задовільне значення даного показника, коливання валютного курсу все ж створюють ризики для експортерів, імпортерів та банківської системи в цілому;
- дефіцит державного бюджету та низький рівень бюджетної безпеки, адже значний розрив між доходами та видатками призводить до нарощування боргового навантаження і вносить дестабілізуючий вплив на фінансову безпеку.

2) Зростання державного боргу, зокрема:

- високий рівень зовнішнього та внутрішнього боргу обмежує можливості уряду для фінансування розвитку та післявоєнної відбудови;
- залежність від зовнішніх запозичень збільшує вразливості країни перед міжнародними фінансовими ризиками.

3) Недосконалість банківської системи, в тому числі:

- низька довіра населення до банків, викликана наслідками банківських криз минулих років;
- високий рівень проблемних кредитів, викликаний впровадженням воєнного стану та руйнуванням значної кількості промислових об'єктів і, як наслідок, неспроможність великої частини позичальників обслуговувати боргові зобов'язання.

4) Тінізація економіки, яка призводить до того, що значна частина фінансових операцій проходить поза офіційними механізмами та впливає на зменшення податкових надходжень до бюджету.

5) Низький рівень інвестицій, адже нестабільна ситуація в країні та високі ризики відлякують як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів, а відтік капіталу через недовіру до системи управління та правових інституцій також знижує рівень фінансової безпеки країни.

6) Соціальні виклики, зокрема, через падіння рівня доходів населення, високу частку внутрішньо переміщених осіб та зростання безробіття посилюється соціальна нерівність та напруга.

До загроз фінансової безпеки зовнішнього характеру відносимо, насамперед, наступні:

1) Військові дії та геополітичні ризики:

- тривалий воєнний стан на території України створює величезні фінансові витрати на оборону та відновлення інфраструктури;

- втрата територій та економічних активів на окупованих територіях зменшує економічний потенціал держави.

2) Залежність від зовнішнього фінансування, адже Україна значною мірою залежить від міжнародної фінансової допомоги, кредитів МФВ, Світового банку та інших організацій. Умови надання допомоги часто вимагають жорстких економічних реформ, які можуть викликати соціальне незадоволення.

3) Глобальні економічні кризи:

- світова нестабільність, включаючи енергетичні та продовольчі кризи, впливає на економіку країни через підвищення цін на імпортовані товари та логістичні обмеження;

- підвищення ставок центральними банками в інших країнах обмежує доступ України до дешевих кредитних ресурсів.

4) Зовнішньоекономічні ризики полягають, в першу чергу в тому, що залежність від експорту сировини (зокрема, зерна та металів) робить Україну вразливою до коливань світових цін. А втрати традиційних ринків збуту через воєнні та політичні обставини дестабілізують роботу великих експортерів в країні.

5) Залежність від імпорту енергоресурсів, особливо в умовах воєнного стану, створює значний тиск на валютний ринок і державний бюджет.

Якщо проаналізувати карту ризиків фінансового сектору станом на червень 2024 року в порівнянні з груднем 2023 року, то можемо побачити зростання макроекономічного ризику та ризику капіталів (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Карта ризиків фінансового сектору

Джерело: [14]

Слід зазначити, що зростання макроекономічного ризику було спричинене, насамперед, зниженням темпів відновлення економіки у зв'язку із значними руйнуваннями енергетичних об'єктів. Окрім цього, високий рівень дефіциту державного бюджету та значна частка зовнішнього фінансування по відношенню до рівня ВВП також призводить до зростання цього виду ризиків.

Посилення нормативних вимог до формування капіталу банківських установ призвели до зниження показників достатності капіталу і вплинули на зростання ризику капіталів.

Решту ризиків фінансового сектору залишилися на середньому або нижче середнього рівня і є незмінними за період грудня 2023 – червня 2024 року.

Загрози геополітичного характеру також є тим дестабілізуючим фактором, який в сучасних умовах, здійснює негативний вплив на фінансову безпеку України, адже вони вказують на невизначеність, яка спричинена воєнним станом та його наслідками. Такі загрози вимірюються індексом GPR (global risk index). Так, у Звіті про фінансову стабільність динаміка цього індексу вказує на його зростання у червні 2024 в порівнянні з аналогічним періодом у червні 2023 на 12,11 п. (рис. 2.9).

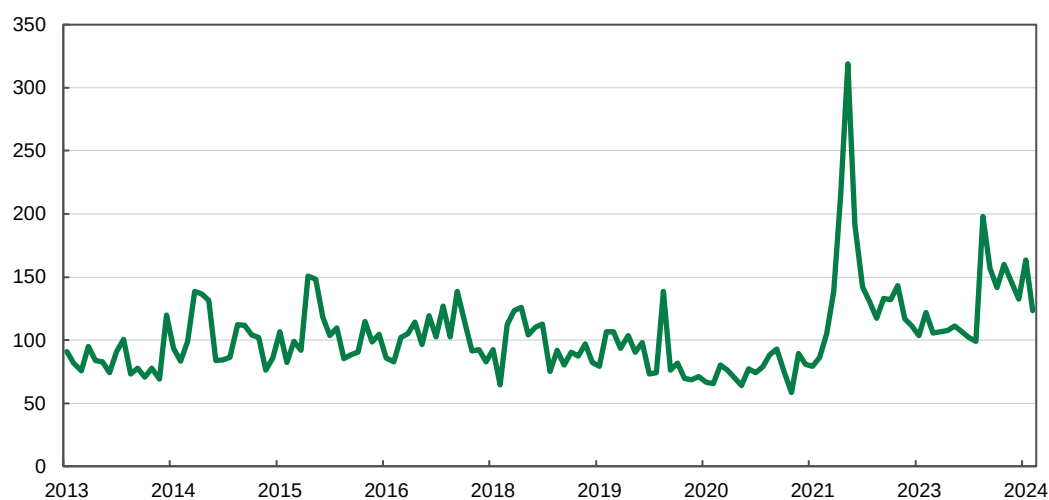

Рис. 2.9. Динаміка індексу GPR України протягом 2013 – 2024 років

Джерело: [14]

За даними Національного банку зовнішнє фінансування державного бюджету станом на травень 2024 року залишається доволі значним (рис. 2.10), відповідно зростатимуть витрати на обслуговування державного боргу. Так, з рис. 2.10 бачимо, що обсяг загального додаткового фінансування за п'ять місяців 2024 року становить 11,8 млрд. дол. США, більшу частину з яких становлять кошти Європейського Союзу (6, 484 млрд. дол. США). В порівнянні з тими сумами, які надійшли за 2022 – 2023 роки, частка надходжень за 5 місяців 2024 року становить більше 16 %.

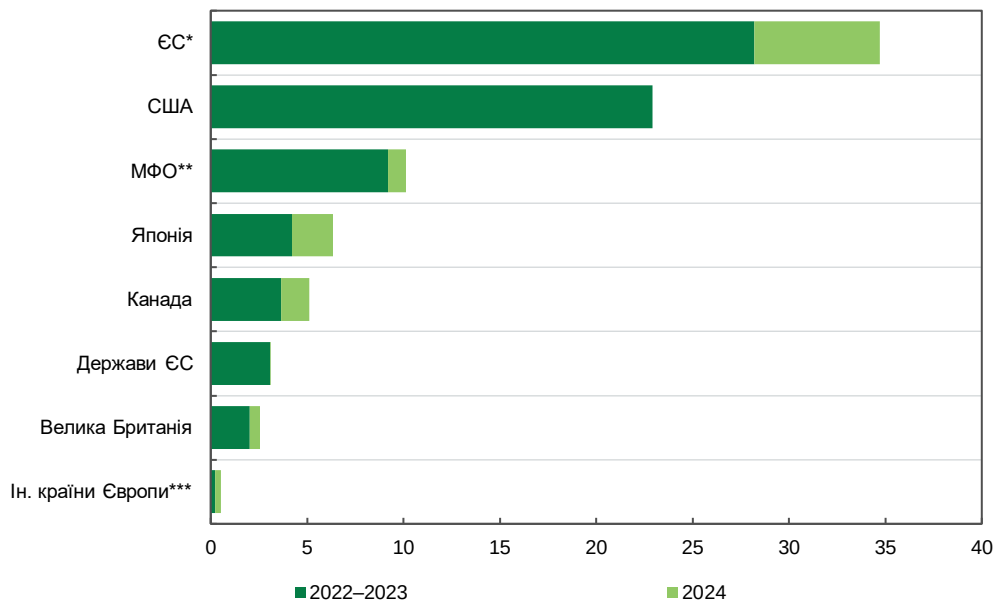

Рис. 2.10. Динаміка та структура зовнішнього фінансування державного бюджету України протягом 2022 – 2024 років

Джерело: [14]

Серед загроз фінансовій безпеці варто визначити і зростання цін, які знижують купівельну спроможність населення. Якщо подивитись на динаміку індексу інфляції у наростаючому підсумку, то очевидним стає систематичне зростання цін, особливо починаючи з 2022 року (рис. 2.11).

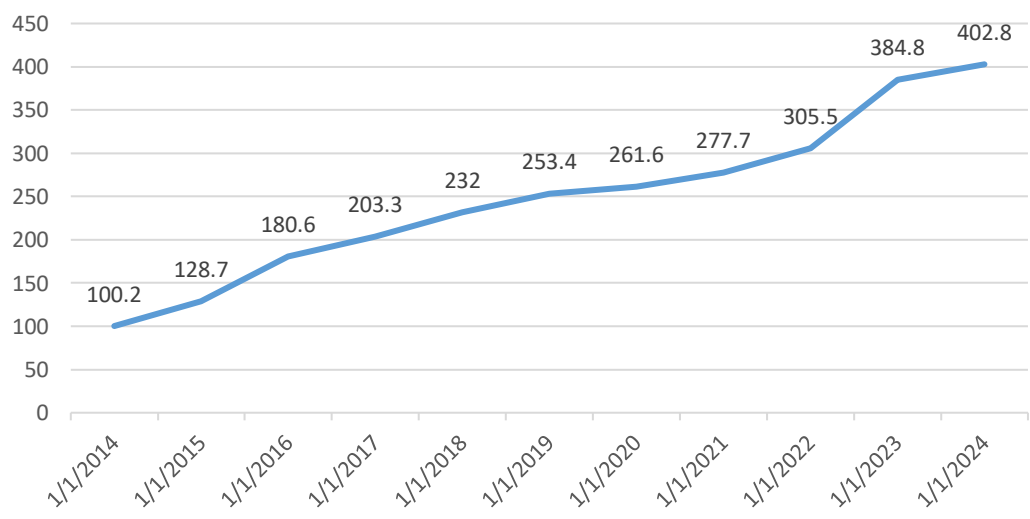

Рис. 2.11. Динаміка індексу інфляції України наростаючим підсумком за період 2014 – 2024 років

Джерело: складено автором за даними [15]

В контексті дослідження загроз фінансовій безпеці безумовно варто проаналізувати і рівень фінансової напруги в країні, який характеризує так званий індекс фінансового стресу. Даний показник розраховується за загальноприйнятою міжнародною практикою і в Україні для аналізу запроваджений з 2008 року. Даний індекс дозволяє здійснити порівняльне дослідження ситуації у фінансовій системі та визначити обсяг та тривалість проявів її дестабілізації. В Україні для розрахунку цього показника використовують 4 ключові субіндекси, які дозволяють охарактеризувати різні сторони роботи фінансової системи, такі як банківський сектор, сектор корпоративних цінних паперів, державний цінних паперів та валютний ринок. Користуючись дослідженням Національного банку України, на рис. 2.12 представлено динаміку цього індексу, починаючи з початку його розрахунку в Україні.

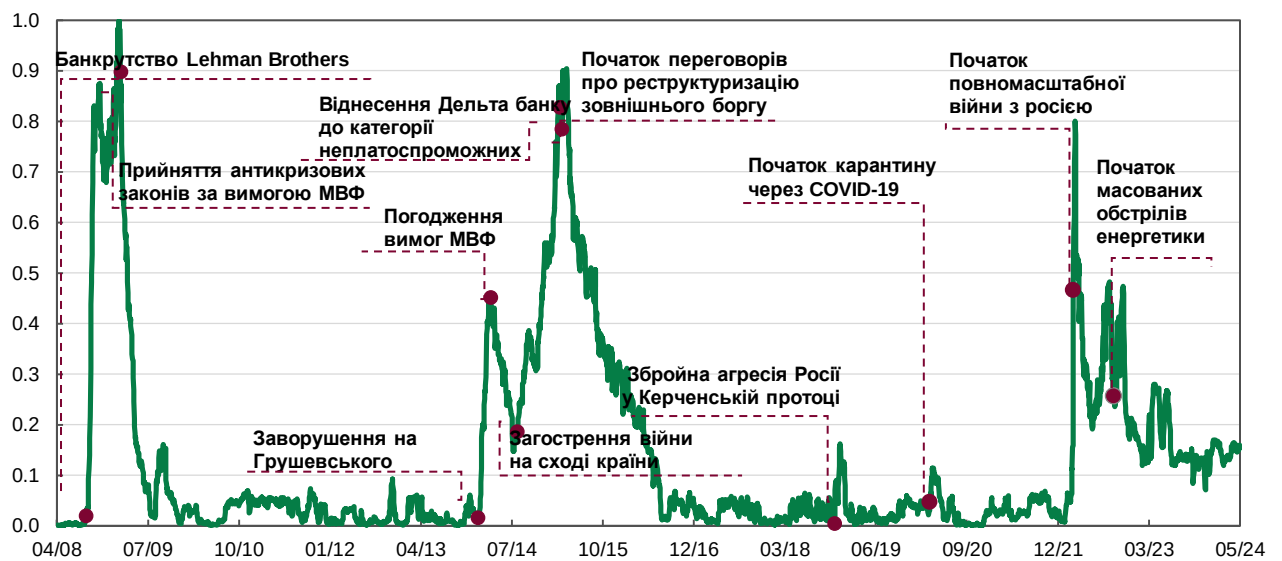

Рис. 2.12. Динаміка індексу фінансового стресу в Україні за період 2008 – 2024 років

Джерело: [14]

Таким чином, розуміємо, що з початком повномасштабного вторгнення індекс фінансового стресу наближався до 1 і був близьким до критичного значення. Далі, коли фінансова система призвичаїлася до нових умов роботи, його рівень почав поступово знижуватися і станом на сьогодні спостерігаємо

його значення на рівні 0,15, що є абсолютно нормальним, з урахуванням економічної і політичної ситуації в країні.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи нами було проаналізовано індикатори фінансової безпеки та визначено її рівень за період 2020 – 2023 років. За цей період відбулося зниження інтегрального показника банківської безпеки на кінець аналізованого періоду в порівнянні з його початком на 0,186 пункти. Разом з тим, в порівнянні з кінцем 2023 року даний показник збільшився на 0,035 пункти, що може свідчити про певне відновлення банківської системи після початку введення воєнного стану та впливу інших чи супутніх дестабілізуючих факторів. На нашу думку, найбільший негативний вплив на банківську безпеку мав високий рівень частки протермінованих кредитів, співвідношення банківських кредитів та депозитів, а також частка іноземного капіталу банків.

Рівень безпеки небанківського фінансового сектору дещо зріс у кінці аналізованого періоду, проте зазначені дані не є повністю інформативними через відсутність окремої інформації, зокрема стосовно рівня капіталізації лістингових компаній. Якщо користуватись розподілом інтегральних показників за безпечними чи небезпечними зонами, то рівень даного інтегрального показника перебуває в критичній зоні.

Інтегральний показник боргової безпеки показує суттєве зниження починаючи з кінця 2022 року, коли країна зустрілася з непередбаченими видатками, пов'язаними з військовим вторгненням і необхідністю пошуку додаткових, здебільшого зовнішніх джерел фінансування.

Рівень бюджетної безпеки протягом аналізованого періоду не суттєво змінювався та залишався низьким.

Інтегральний показник валютної безпеки перебував на оптимальному рівні на початку аналізованого періоду та перейшов у діапазон задовільних значень, починаючи з 2022 року.

Рівень грошово-кредитної безпеки коливається протягом аналізованого періоду від 0,358 до 0,435 і вказує на небезпечний рівень у 2020 році та незадовільний – у 2023 році.

Таким чином, спостерігаємо зниження рівня фінансової безпеки, починаючи з 2022 року, що безумовно спровоковане військовим вторгненням в Україну, дестабілізацією макроекономічних показників та показників стійкості фінансової системи. Протягом останніх двох років фінансова безпека країни перебуває у діапазоні значень, які визначені як небезпечні і потребує здійснення заходів, які б дозволили досягнути хоча б задовільного рівня.

Серед основних внутрішніх загроз фінансовій безпеці виділено: макроекономічну нестабільність; зростання державного боргу; недосконалість банківської системи, в тому числі через низьку довіру населення до банків, викликану наслідками банківських криз минулих років та високий рівень проблемних кредитів; тінізацію економіки; низький рівень інвестицій та соціальні виклики, зокрема, через падіння рівня доходів населення, високу частку внутрішньо переміщених осіб та зростання безробіття посилюється соціальна нерівність та напруга.

До загроз фінансової безпеки зовнішнього характеру відносимо: військові дії та геополітичні ризики; залежність від зовнішнього фінансування; глобальні економічні кризи; залежність від експорту сировини та імпорту енергоресурсів.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ЗАХОДИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Інструменти впливу на зміцнення фінансової безпеки країни

Заходи підвищення фінансової безпеки України повинні бути спрямовані на стабілізацію економіки, посилення стійкості фінансової системи та мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз. Вони передбачають комплексну діяльність держави, фінансових інституцій та міжнародних партнерів.

Фінансова система країни в останні роки перебуває в зоні постійної напруги, адже не встигнувши оговтатись від пандемічних подій – потрапляє у ще важчі обставини – період дії воєнного стану. Разом з тим, узгоджена політика Національного банку України, Міністерства фінансів та інших державних інституцій, дозволила сьогодні певною мірою стабілізувати фінансово-економічний стан держави та уникнути впливу наймасштабніших потрясінь. У перший день повномасштабного вторгнення було опубліковано ряд заходів, спрямованих на стабілізацію фінансової системи. Першочерговими кроками, які були прийняті практично відразу з введенням воєнного стану, стала зупинка роботи валютного ринку (крім продажу валюти), фіксація валютного курсу та запровадження обмежень на зняття готівки. Принципи дії інструментів монетарної політики також зазнали певних змін. Вони були окреслені Національним банком у Основних засадах грошово-кредитної політики на період воєнного стану, які були опубліковані у квітні 2022 року [32]. Сьогодні їх замінили Основними засадами грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу та опублікували у жовтні 2024 року [33]. Даний документ визначає основні цілі грошово-кредитної політики на найближчий час, інструменти та результати їх досягнення (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Основні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу

Джерело: складено автором на основі [33]

Слід також зазначити, що для розвитку фінансового сектору України 19 серпня 2023 року було прийнято відповідну Стратегію, яка власне і визначає майбутні пріоритети розвитку цієї сфери [43]. Дана Стратегія, її розроблення та

впровадження була передбачена в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ. Вона окреслює ті напрями розвитку фінансової сфери, які планується реалізовувати для стабілізації грошово-кредитної, банківської та монетарної системи в країні на короткострокову та довгострокову перспективу. Слід також зазначити, що дана Стратегія не має окреслених часових рамок, на відміну від попередньої, яка окреслювала цілі та мала бути реалізована до 2025 року. Експерти оцінюють її виконання на 47 %. Окремі частини попередньої Стратегії перейшли у нову, проте сучасна Стратегія передбачає ширше коло нагальних спектрів для розвитку фінансового сектору України.

Основну місію фінансового сектору розробники вбачають у тому, щоб процес його регулювання дозволив акумулювати, розподілити та здійснювати обіг фінансових ресурсів з урахуванням забезпечення стабільності цієї сфери, належного рівня кібербезпеки для формування такого середовища, яке б дозволило відновити економіку України. Передбачено, що для реалізації цієї місії слід забезпечити досягнення макроекономічної та фінансової стабільності, спрямування роботи фінансової системи першочергово на відновлення країни у воєнний та поствоєнний періоди, розробляти та надавати сучасні фінансові послуги, забезпечити інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Для досягнення цих критеріїв також передбачено ряд завдань та очікуваних результатів від них (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Основні цілі розвитку фінансового сектору, передбачені Стратегією розвитку фінансового сектору України

Джерело:

Таким чином, вважаємо, що розробка та впровадження окресленої нами стратегії є необхідною для створення стабільної, прозорої та інноваційної фінансової системи, яка сприяє економічному зростанню, залученню інвестицій і фінансовій стійкості. Вона є ключовим інструментом для побудови стабільної, конкурентоспроможної та інклюзивної економіки. Її реалізація потребує системного підходу, співпраці міждержавними органами, бізнесом і міжнародними партнерами, а також активного використання сучасних технологій та інновацій.

3.2. Оцінка перспектив виникнення загроз фінансовій системі України

Виявлення ймовірності виникнення загроз є важливим етапом у процесі управління ризиками, в тому числі і у фінансовому секторі. Для оцінки ймовірності загроз застосовуються різні методи, які поділяються на кількісні, якісні та комбіновані. Основні з них можна згрупувати наступним чином:

1) Експертні методи – це методи, які базуються на думках експертів, котрі аналізують потенційні загрози на основі попереднього досвіду, знань та тих чи інших обставин. До них відносимо:

- метод експертних оцінок полягає у залученні групи експертів для аналізу загроз та викликів;
- метод Делфі передбачає багатоетапний збір анонімних думок експертів з подальшим узгодженням їхніх оцінок;
- SWOT-аналіз ґрунтується на виявленні загроз через аналіз сильних та слабких сторін, оцінці можливостей та загроз;
- PEST-аналіз дозволяє визначити вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів на рівень ключового показника.

2) Статистичні методи базуються на аналізі попередніх даних. Серед них найпоширенішими є:

- аналіз частоти подій, який передбачає обчислення ймовірності на основі кількості випадків, які мали місце в минулому;
- регресійний аналіз використовується для виявлення залежностей між різними факторами;
- аналіз трендів дозволяє спрогнозувати ймовірність виникнення загроз на основі динаміки тенденцій і змін певних явищ та подій в минулому.

3. Метод сценаріїв передбачає моделювання можливих сценаріїв розвитку подій. Серед них виділяють:

- оптимістичний, песимістичний та реалістичний сценарії – аналізуються ймовірності для кожного з цих сценаріїв;
- метод Монте Карло ґрунтується на імітації великої кількості сценаріїв для обчислення ймовірностей.

4. Метод дерева рішень включає побудову дерева рішень із розрахунком ймовірності для кожної гілки сценарію. При цьому, кожен вузол дерева містить можливі події, їхні ймовірності та результати.

5. Функціонально-аналітичні методи – це структуровані методи, які використовуються для детального аналізу загроз. Тут варто звернути на наступні з них:

- аналіз дерева відмов (FTA – Fault Tree Analysis) ґрунтується на визначенні причин загроз шляхом побудови дерева відмов;
- аналіз впливу і наслідків (FMEA – Failure Mode en Effect Analysis) передбачає аналіз потенційних збоїв у системі та оцінку їхньої ймовірності;
- HAZOP-аналіз (Hazard and Operability Studies) включає аналіз ризиків у процесах та зосереджений на виявленні відхилень.

6. Методи ймовірнісного моделювання – застосування математичних моделей для розрахунку ймовірності настання загрози. Основними з цих методів є:

- Байєсівський аналіз ґрунтується на використанні теореми Байєса для обчислення умовної ймовірності;

- теорія ймовірностей використовується для обчислення кількісних оцінок ризиків;

- симуляція ризиків включає оцінку ймовірності за допомогою комп'ютерних моделей.

7. Методи великих даних та машинного навчання передбачають застосування сучасних технологій для прогнозування загроз. Серед них:

- аналіз великих даних – пошук закономірностей у великих обсягах даних;
- машинне навчання – побудова моделей для прогнозування на основі навчальних даних.

Безумовно, що в чистому вигляді дані методи практично не використовуються, зазвичай для аналізу та дослідження можливих загроз і викликів відбувається поєднання різних методів.

Використовуючи експертні методи, Національним інститутом стратегічних досліджень було проведено масштабне дослідження загроз та викликів економічній безпеці, в тому числі і фінансовій. Так, якщо за даними цих досліджень, у 2024 році експерти знизили свої прогнози щодо настання ризикових подій в порівнянні з 2022 та 2023 роками і визначили у зоні зі значним ризиком та високою ймовірності настання 24 загрози і до зони з помірним ризиком 15 загроз економічній безпеці (рис. 3.3), то вже на 2025 – 2027 роки їх прогнози покращилися і 10 загроз із зони значного ризику перемістилися у помірну зону (рис. 3.4).

Вплив (рівні)	Катастрофічний (5)					
	Значний (4)			11	24	
	Помірний (3)			11	4	
	Низький (2)					
	Незначний (1)					
		Малоймовірна (1)	Віддалена (2)	Помірна (3)	Ймовірна (4)	Максимальна (5)
Ймовірність (рівні)						

Рис. 3.3.

Джерело: [12] Карта загроз економічній безпеці у 2024 році, кількість

Вплив (рівні)	Катастрофічний (5)					
	Значний (4)			14	14	
	Помірний (3)		1	21		
	Низький (2)					
	Незначний (1)					
		Малоймовірна (1)	Віддалена (2)	Помірна (3)	Ймовірна (4)	Максимальна (5)
		Ймовірність (рівні)				

Рис. 3.4. Карта загроз економічній безпеці у 2025 - 2027 роках, кількість
Джерело: [12]

Більшість із зазначених загроз викликані воєнною ситуацією в країні та пов'язані із її наслідками через погіршення кадрового потенціалу та недостатністю фінансових ресурсів. Відсутність здатності до швидкого відновлення економічної активності у цих умовах також негативно позначається на економічній безпеці.

Серед тих складових економічної безпеки, які найбільш негативно впливають на її рівень відзначено і фінансову складову. Якщо детальніше проаналізувати дослідження фінансової безпеки в контексті виникнення загроз, то експерти Національного інституту стратегічних досліджень очікують посилення впливу ризику втрати довіри до податкових інституцій, відсутність достатнього фінансування окремих статей бюджету, скорочення ресурсної бази банківської системи і, як наслідок інституційна неспроможність банківських установ (рис. 3.5).

На даному рис. оцінка кожної загрози здійснюється за балами від 1 до 5, де 1 – найнижчий ризик, 5 – найвищий. Відповідно до нього найбільший негативний вплив на фінансову безпеку передбачається, що здійснюватимуть: високі втрати податкових надходжень до бюджету, значний рівень дефіциту державного бюджету, зростання обсягу зовнішнього державного боргу та відсутність достатнього фінансування окремих статей бюджету.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА		2022	2023	2024	2025-2027
1. Погіршення фінансової стійкості пенсійної системи	й	4	4	3	4
	в	4	4	4	4
2. Високий рівень дефіциту державного бюджету	й	5	5	4	4
	в	5	4	4	4
3. Значні втрати податкових та митних надходжень державного та місцевих бюджетів	й	5	4	4	3
	в	5	4	4	4
4. Брак довіри з боку громадян та бізнесу до податкових, митних органів	й	3	4	4	4
	в	3	3	3	4
5. Недофінансування окремих статей видатків бюджету внаслідок обмеженості фінансових можливостей держави	й	4	4	4	4
	в	4	4	4	4
6. Зростання обсягів державного боргу та видатків на його обслуговування	й	5	4	4	4
	в	4	4	4	4
7. Погіршення інституційної спроможності банківської системи внаслідок скорочення ресурсної бази банків, збитковості та зниження капіталізації	й	3	3	3	3
	в	3	3	3	3
8. Різне збільшення частки непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків	й	4	3	3	3
	в	3	3	3	3

й – ймовірність, в – вплив

Рис. 3.5. Забезпечення фінансової безпеки за період 2022 – 2027 роки за оцінками експертів Національного інституту стратегічних досліджень

Джерело: [12]

Слід зазначити, що значні втрати податкових надходжень відбуватимуться через окупацію і втрату значної кількості територій та руйнування великої кількості промислових об'єктів. Так, з рис. 3.6 бачимо рівень податкових надходжень до державного бюджету за областями протягом 2021 – 2023 років.

Суттєва загроза фінансовій безпеці країни також вбачається у погіршенні стійкості пенсійної системи, в тому числі у зв'язку з міграцією населення, зниженням сплати єдиного соціального внеску та зростанням чисельності пенсіонерів.

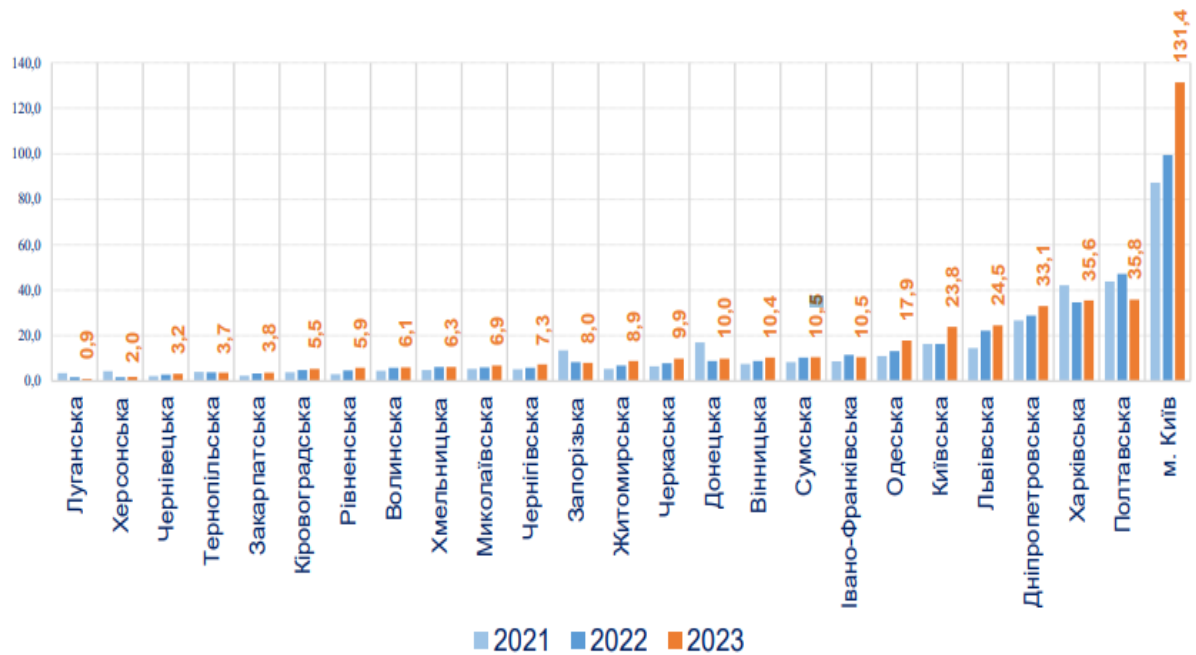

Рис. 3.6. Динаміка надходжень податкових платежів від малих та середніх платників податків протягом 2021 – 2023 років

Джерело: [12]

Таким чином, одним з найсуттєвіших завдань державних органів залишається питання забезпечення фінансової безпеки. Для реалізації цього завдання та мінімізації негативного впливу загроз цієї складової економічної безпеки необхідно продовжувати втілювати ряд заходів, серед яких: розроблення інструментів санації проблемних кредитів; державна підтримка іпотечного кредитування та зниження дохідності депозитних сертифікатів Національного банку України.

Висновки до розділу 3

Заходи підвищення фінансової безпеки України повинні бути спрямовані на стабілізацію економіки, посилення стійкості фінансової системи та мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз. Вони передбачають комплексну діяльність держави, фінансових інституцій та міжнародних партнерів.

Принципи дії інструментів монетарної політики були окреслені Національним банком у Основних засадах грошово-кредитної політики на період воєнного стану, які були опубліковані у квітні 2022 року. Сьогодні їх замінили Основними засадами грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу та опублікували у жовтні 2024 року.

Для розвитку фінансового сектору України 19 серпня 2023 року було прийнято відповідну Стратегію, яка власне і визначає майбутні пріоритети розвитку цієї сфери. Вона визначає основну місію фінансового сектору в необхідності акумулювання, розподілу та здійсненню обігу фінансових ресурсів з урахуванням забезпечення стабільності цієї сфери, належного рівня кібербезпеки для формування такого середовища, яке б дозволило відновити економіку України. Передбачено, що для реалізації цієї місії слід забезпечити досягнення макроекономічної та фінансової стабільності, спрямування роботи фінансової системи першочергово на відновлення країни у воєнний та поствоєнний періоди, розробляти та надавати сучасні фінансові послуги, забезпечити інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Використовуючи експертні методи, Національним інститутом стратегічних досліджень було проведено масштабне дослідження загроз та викликів економічній безпеці, в тому числі і фінансовій. Так, якщо за даними цих досліджень, у 2024 році експерти знизили свої прогнози щодо настання ризикових подій в порівнянні з 2022 та 2023 роками і визначили у зоні зі значним ризиком та високою ймовірності настання 24 загрози і до зони з помірним ризиком 15 загроз економічній безпеці, то вже на 2025 – 2027 роки їх прогнози покращилися і 10 загроз із зони значного ризику перемістилися у помірну зону.

Серед загроз фінансовій безпеці очікується посилення впливу ризику втрати довіри до податкових інституцій, відсутність достатнього фінансування окремих статей бюджету, скорочення ресурсної бази банківської системи і, як наслідок інституційна неспроможність банківських установ.

Для мінімізації негативного впливу загроз фінансової безпеки необхідно продовжувати втілювати ряд заходів, серед яких: розроблення інструментів санації проблемних кредитів; державна підтримка іпотечного кредитування та зниження дохідності депозитних сертифікатів Національного банку України.

ВИСНОВКИ

За результатами написання кваліфікаційної роботи зроблено наступні висновки:

1. Під фінансовою безпекою розуміємо стан захищеності фінансових ресурсів особи, підприємства або держави від ризиків, які можуть призвести до втрат, нестабільності або загрози їхньому функціонуванню.

Складовими фінансової безпеки є: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна та грошово-кредитна безпека.

2. Оцінка рівня фінансової безпеки передбачає використання комплексного аналізу, який включає різноманітні економічні показники-індикатори, що дають змогу визначити стійкість фінансової системи та здатність держави реагувати на зовнішні та внутрішні фінансові виклики. На державному рівні визначено Методику розрахунку рівня економічної безпеки, яка також включає в себе фінансову безпеку. Цією методикою передбачено застосування певних показників-індикаторів та їх вагових значень, які в подальшому включаються у розрахунок інтегрального показника складової фінансової безпеки, а після цього вже у розрахунок інтегрального показника фінансової безпеки.

3. Протягом 2020 – 2023 років відзначаємо зниження інтегрального показника банківської безпеки на кінець аналізованого періоду в порівнянні з його початком на 0,186 пункти. Разом з тим, в порівнянні з кінцем 2023 року даний показник збільшився на 0,035 пункти, що може свідчити про певне відновлення банківської системи після початку введення воєнного стану та впливу інших чи супутніх дестабілізуючих факторів. На нашу думку, найбільший негативний вплив на банківську безпеку мав високий рівень частки протермінованих кредитів, співвідношення банківських кредитів та депозитів, а також частка іноземного капіталу банків.

Рівень безпеки небанківського фінансового сектору дещо зріс у кінці аналізованого періоду, проте зазначені дані не є повністю інформативними через відсутність окремої інформації, зокрема стосовно рівня капіталізації лістингових компаній. Якщо користуватись розподілом інтегральних показників за безпечними чи небезпечними зонами, то рівень даного інтегрального показника перебуває в критичній зоні.

Інтегральний показник боргової безпеки показує суттєве зниження починаючи з кінця 2022 року, коли країна зустрілася з непередбаченими видатками, пов'язаними з військовим вторгненням і необхідністю пошуку додаткових, здебільшого зовнішніх джерел фінансування.

Рівень бюджетної безпеки протягом аналізованого періоду не суттєво змінювався та залишався низьким.

Інтегральний показник валютної безпеки перебував на оптимальному рівні на початку аналізованого періоду та перейшов у діапазон задовільних значень, починаючи з 2022 року.

Рівень грошово-кредитної безпеки коливається протягом аналізованого періоду від 0,358 до 0,435 і вказує на небезпечний рівень у 2020 році та незадовільний – у 2023 році.

В цілому спостерігаємо зниження рівня фінансової безпеки, починаючи з 2022 року, що безумовно спровоковане військовим вторгненням в Україну, дестабілізацією макроекономічних показників та показників стійкості фінансової системи. Протягом останніх двох років фінансова безпека країни перебуває у діапазоні значень, які визначені як небезпечні і потребує здійснення заходів, які б дозволили досягнути хоча б задовільного рівня.

4. Серед основних внутрішніх загроз фінансовій безпеці виділено: макроекономічну нестабільність; зростання державного боргу; недосконалість банківської системи, в тому числі через низьку довіру населення до банків, викликану наслідками банківських криз минулих років та високий рівень проблемних кредитів; тінізацію економіки; низький рівень інвестицій та соціальні виклики, зокрема, через падіння рівня доходів населення, високу

частку внутрішньо переміщених осіб та зростання безробіття посилюється соціальна нерівність та напруга.

До загроз фінансової безпеки зовнішнього характеру відносимо: військові дії та геополітичні ризики; залежність від зовнішнього фінансування; глобальні економічні кризи; залежність від експорту сировини та імпорту енергоресурсів.

5. Заходи підвищення фінансової безпеки України повинні бути спрямовані на стабілізацію економіки, посилення стійкості фінансової системи та мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз. Вони передбачають комплексну діяльність держави, фінансових інституцій та міжнародних партнерів.

Основна місія фінансового сектору полягає в необхідності акумулювання, розподілу та здійсненню обігу фінансових ресурсів з урахуванням забезпечення стабільності цієї сфери, належного рівня кібербезпеки для формування такого середовища, яке б дозволило відновити економіку України. Передбачено, що для реалізації цієї місії слід забезпечити досягнення макроекономічної та фінансової стабільності, спрямування роботи фінансової системи першочергово на відновлення країни у воєнний та поствоєнний періоди, розробляти та надавати сучасні фінансові послуги, забезпечити інституційну спроможність регуляторів та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

6. Використовуючи експертні методи, Національним інститутом стратегічних досліджень було проведено масштабне дослідження загроз та викликів економічній безпеці, в тому числі і фінансовій. Так, якщо за даними цих досліджень, у 2024 році експерти знизили свої прогнози щодо настання ризикових подій в порівнянні з 2022 та 2023 роками і визначили у зоні зі значним ризиком та високою ймовірності настання 24 загрози і до зони з помірним ризиком віднесли 15 загроз економічній безпеці, то вже на 2025 – 2027 роки їх прогнози покращилися і 10 загроз із зони значного ризику перемістилися у помірну зону.

Серед загроз фінансовій безпеці очікується посилення впливу ризику втрати довіри до податкових інституцій, відсутність достатнього фінансування

окремих статей бюджету, скорочення ресурсної бази банківської системи і, як наслідок інституційна неспроможність банківських установ.

Для мінімізації негативного впливу загроз фінансової безпеки необхідно продовжувати втілювати ряд заходів, серед яких: розроблення інструментів санації проблемних кредитів; державна підтримка іпотечного кредитування та зниження дохідності депозитних сертифікатів Національного банку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Удосконалення основних складників механізму державного управління забезпечення економічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4 (39). С. 75-81. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/index.html).
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київський національний торговельно-економічний університет. К.: КНТЕУ, 2004. – 760 с.
3. Валовий внутрішній продукт (1990-2022) (2021=100). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/vvp/vvp_rik/vvp_rik90-22_2021_100.xlsx.
4. Василик О. Фінансова безпека. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т.3. К.: Вид. центр «Академія», 2002 – 952 с.
5. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. *Національний інститут проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України*. К., 2008. 48 с.
6. Геєць В. Концепція економічної безпеки України. К.: Логос, 1999. – 56 с.
7. Депозити, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Офіційна сторінка Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xlsx>.
8. Державний борг та гарантований державою борг. Офіційна Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>.
9. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2024. Офіційна Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files_.xls.

10. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.01.2020. Офіційна Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/.xlsx>.
11. Динаміка міжнародних резервів. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/ international-reserves-allinfo>.
12. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни. Експертно-аналітична доповідь. К.: НІСД, 2024 – 71 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.08> . URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_ekonombezpeka_2024_220524.pdf
13. Загарій В.П. Ключові характеристики фінансової безпеки як системи. Ефективна економіка. 2014. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1& z=2838>.
14. Звіт про фінансову стабільність. Офіційна сторінка Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf?v=9
15. Індекс інфляції в Україні 2024. Офіційна сторінка Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
16. Індекс ПФТС. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xlsx.
17. Індeksi акцій. Індекс ПФТС. Офіційний сайт ПФТС. URL: <https://pfts.ua/trade-info/indexes/sharesindexes>.
18. Індeksi споживчих цін у 1993-2023 роках (до відповідного періоду попереднього року). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1993-2020vppr.xls.
19. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.

20. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
21. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. Вип. 4(26). С. 115 – 120.
22. Кишакевич Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.7.- С.205.
23. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.
24. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx>.
25. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx>.
26. Лисяк Л.В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4690>.
27. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави : навч. посібник. Львів, 2020. 356 с.
28. Мельник С. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7», 2020. – 384 с.
29. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
30. Михайлюк В.В. Еволюція поняття фінансова безпека держави в глобальних умовах розвитку. *Ефективна економіка*. 2014. № 9.

31. Мочерний С.В. Економічна теорія: посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 656 с.
32. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Офіційна сторінка Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdlrBPNWeMzk>
33. Основні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу. Офіційна сторінка Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2024-mt.pdf?v=9
34. Основні показники діяльності банків. Офіційна сторінка Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#2>
35. Оспіщев В.І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. К.: Знання, 2008. – 567 с.
36. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates>
37. Показники діяльності страхових компаній. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Insurance_companies_2024-01-01.xlsx
38. Проект Концепції фінансової безпеки України. URL: <https://ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>
39. Ревак І.О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія економічна. 2009. Випуск 2. С. 238-247.
40. Роль монетарної політики під час війни та в післявоєнному відновленні. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Volodymyr_Lepushynskyi_Role_monetary_policy_in_wartime_and_post-war_recovery_pr_2023-05-12.pdf?v=4
41. Сірко Є.-О. Т., Лобозинська С.М. Особливості застосування інструментарію монетарної політики НБУ в умовах воєнного стану. *Фінансовий бізнес в Україні та світі: маркетингові особливості та закономірності: Матеріали II Міжнародної науково-практичної*

- інтернет-конференції (13 жовтня 2022 р., м. Львів, Україна). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 33–35.*
42. Статистичні збірники Міністерства фінансів України у 2014-2021 роках. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statystichnij-zbirnik>.
 43. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Офіційна сторінка Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=9
 44. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України. К.: НППІБ, 2005. – 140 С.
 45. Талавіра Є.В. Дослідження ризиків в системі управління фінансовою безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/67.pdf.
 46. Танасієнко Н., Заболотна С. Грошово-кредитна система в Україні: проблеми і перспективи розвитку на тлі війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 5. Том 1. С. 108–112. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-17](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-17).
 47. Хамініч С.Ю. Інституціональні засади економічної безпеки України в умовах війни. *Інтернаука. Серія: Економіка*. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-2-8626>.
 48. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія. К.: НІСД, 1997. – 144 с.